

בס"ד

מחזור פרנקפורט

לראש השנה

מסודר ומבואר

כמונהג אשכנז

(עם השלמות למנהג פולין)

נערך ע"י

אברהם

בן לאאמור

הרה"ג ר' אורי מנחם שליט"א אומן

ביתר עילית ה'תשפ"ד

כל הזכויות שמורות למחבר
לכל ענייני המחזור יש לפנות אל:

אברהם אומן - ביתר עילית

052-7135863

5804286@gmail.com

תוכן עניינים

102	..... המלך ליום ראשון	6	..... מבוא
166	..... קריאת התורה ליום א'	10	..... מבוא לסדר התפילה
176	... סדר תקיעת שופר ליום א' ...	22	..... סוד התשובה
183	..... מוסף ליום ראשון	25	..... ההכנות לימים נוראים
292	..... קידושא רבא לראש השנה ...	26	..... התרת נדרים
293	..... תשליך	28	..... סדר פרוזבול
294	..... מנחה לראש השנה	28	..... עירוב תבשילין
313	..... המלך ליום שני	29	..... הדלקת נרות כשחל בשבת ...
393	..... קריאת התורה ליום ב'	29	..... מנחה לערב ר"ה
402	... סדר תקיעת שופר ליום ב' ...	36	..... קבלת שבת
406	..... מוסף ליום שני	42	..... ערבית לליל ראש השנה
509	..... ערבית למוצאי ראש השנה ..	65	..... סדר סעודת הלילה
529	..... שיר היחוד	66	..... קידוש
548	..... פסוקי הקרובות	68	..... סימני ראש השנה
551	..... מערבית למנהג וורמיישא ...	70	..... מסכת ראש השנה
554	..... חרוזי מלך אביון	72	..... שחרית לראש השנה
557	..... ליקוטים ומנהגים	81	..... פסוקי דזמרה

מקרא להערות השוליים שבמחזור (לפירוט נוסף ראה במבוא,

פרק 'נוסח המחזור').

נ"י - נוסח ישן. **נ"ר** - נוסח רעדלהיים. **נ"א** - נוסח אחר. **נ"פ** - נוסח

פולין (וליטא).

לזכר עולם

מהדורה זו מוקדשת לזכרה ולעילוי נשמתה
של אמי מורתני
האשה הצדקנית

מרת **אילה דבורה אומן** ע"ה

בת הרב **אברהם סילברט** זצ"ל

נולדה בחודש הרחמים והסליחות תשכ"א
ספגה חינוך לתורה ויראת שמים בבית הוריה הדגולים,
ממקימי עולה של תורה בנגב.
יחד עם אבי מורי שיבחלט"א הקימה בית של תורה,
גידלה דורות של צאצאים לאהבת תורה ויראת שמים,
עסקה בחינוך ילדי ישראל לשמחה בה, בתורתו ובמצוותיו
מתוך שירה וזמרה.
והרבתה בעשיית חסד וקירוב רחוקים,
במסגרת הארגון החשוב של אאמו"ר - "מקצה הארץ".
זכרה ישמר בלבנו תמיד, עד אשר ישמע קול שופר בארץ
להשמיע רנן מדמומי קול.

נלקחה בחטף לבית עולמה
ביום ט"ז טבת תשפ"ג

תנצב"ה

הסכמת הגאון הרב יוסף ברוך הופנר שליט"א

רב המרכז הרפואי 'מעייני הישועה' וממייסדי קהילות אשכנז בא"י

ת"פ

ח' אב תשפ"ד

דבר נפלא עושה הרה"ג ר' אברהם אומן שליט"א בהוצאת מחזור תפילה לראש השנה עם פירוש צמוד של כל פיוטי התפילה הנהוגים בקהילות אשכנז, כדי שירוץ בו המתפלל ויוכל על אתר להבין את דברי הפייטן קצת יותר לעומק. כהמשך מבורך לעבודתו הגדולה בהוצאת המחזור ליום כיפור והקינות לתשעה באב.

כמה כואב שבגלל הקושי בהבנת הפיוטים, ישנן קהילות שפשוט לא אומרים אותם, עד כדי כך שיש כבר מחזורים שיוצאים לאור בשנים האחרונות, שמחקר את הפיוטים שהיו נוהגים בקהילות ישראל מאות רבות בשנים!! כפי שאמר לי מרן פוסק הדור הגאון ר' ניסים קרליץ זצ"ל, שגם בכל הקהילות בליטא היו אומרים את הפיוטים בתוך התפילה ובחזרת הש"ץ. וכן בוילנא היו אומרים אותם, חוץ מבקלוז' של רבינו הגר"א זיע"א שהיו אומרים את הכל לאחר התפילה, ולא משמיטים פיוטים.

כמה תורה מרומז בפיוטים אלה שיסודם הראשונים כמלאכים, ואיזה טעם נפלא, והתקרבות מיוחדת לקב"ה מרגישים, כשמשבחים ומהללים על ידי פיוטים אלה. איזה געגועים לחדש ימינו כקדם וציפיה לגאולה ולבית המקדש אפשר להרגיש על ידם. איזה טעם נפלא יש למועדים ולזמנים באמירת הפיוטים.

לכן אין לנו אלא לברך את הגאון המחבר שליט"א, שנותן אפשרות להחזיר עטרה ליושנה, על ידי הפירוש הנפלא, שבאור עולם יתן לו כח להמשיך בחיבורים הנפלאים, ולהבהיר מקחן של ראשונים עבור הדור העני שלנו, מתוך הרחבת הדעת וכל טוב.

ועל זה באעה"ח

יוסף ב. הופנר

רב בית הרפואה מעייני הישועה בני ברק

כבר 30 שנה
מקצוענים
עם נשמה

הרב יוסף ב. הופנר | רב בית החולים

טל: 03-5771156

פקס: 03-5771206

yosefhof@mhmc.co.il

מבוא

אודה ה' מאוד בפי שזיכני להוציא חלק נוסף בסדרת "מחזור פרנקפורט" על פי מנהג אבותינו ורבותינו גדולי אשכנז. כהמשך לסידרה הכוללת את המחזור ליום הכיפורים, וסדר הקינות לתשעה באב.

לאור ההתפתחות של קהילות אשכנז בארץ ישראל בשנים האחרונות, ופתיחת קהילות חדשות ברחבי הארץ, הולך וגדל הצורך במחזורים המותאמים לנוסח אשכנז. בנוסף, המחזוריים הקיימים (מחזורי רעדלהיים) אינם נוחים לשימוש עבור בני ארץ ישראל שאינם מבינים את התרגום האנגלי / הגרמני שמופיע בהם, ויש להם צורך במחזור שיביא פירוש על הפיוטים הקשים.

מתוך הצורך הזה נולדה סידרת המחזוריים המבוארים, שמתייחדת בכיזור קצר ותמציתי שמיועד ומספיק לעבור עליו תוך כדי התפילה, ובעימוד מאיר עינים המסייע למתפלל להבין את כוונת הפייטן ואת מבנה הפיוט.

נוסח המחזור

נוסח המחזור נקבע על פי המקובל בקהילות אשכנז השונות בארץ ובחו"ל, יש המעדיפים את נוסח סידורי רעדלהיים שהיו נפוצים באשכנז בדורות האחרונים, וישנם המעדיפים דווקא את הנוסח הישן כפי שמופיע במחזוריים שבמאות השנים שקדמו לו. ויש לא מעט כאלו שמסיבות שונות נאלצים להתפלל בבתי כנסת או ישיבות נוסח פולין (או 'נוסח ליטא' והיינו הך), וזקוקים למחזור שישלב בין מנהג אבות למנהג המקום.

נוסח תפילות הקבע שבמחזור הוא בעיקר על פי מכן מורשת אשכנז על ידי מורנו הרב בנימין שלמה המבורגר שליט"א, ונוסח הפיוטים הוגה ותוקן בעשרות מקומות על פי סידורים ישנים כתבי יד ודפוסים, על ידי הרב אברהם שלמה סולומון שליט"א מבני ברק, מחבר הספרים 'מערכים וקרובות', סידור 'תפילה' כמנהג אשכנז, ו'דברי קהלת המסודר'. (ה' ישלח לו רפואה שלמה בקרוב, שמו לתפילה "אברהם שלמה בן טשארנה רבקה").

בתחתית העמוד הבאנו את שינויי הנוסח לפי ארבעה סוגים מרכזיים:

נ"י - נוסח ישן. במספר מקומות שברוב סידורי ומחזורי אשכנז מופיע נוסח השונה מהנוסח שבמחזור רעדלהיים, אך עדיין לא היה סיפק בידינו לבדוק אותו במלוא ההיקף הנדרש. השארנו את הנוסח של הדורות האחרונים כמות שהוא וצינו למטה את הנוסח הישן. (בנוסחאות התפילה עצמה הקפדנו שלא לשנות את הנוסח עד שיהיו בידינו ראיות חזקות, לעומת זאת בפיוטים שחומרם פחותה מנוסח התפילה הלכנו פעמים רבות אחרי רוב הכת"י וסידורים ישנים).

נ"ר - נוסח רעדלהיים. במקומות בהם הכרענו אחרת מהמופיע בסידורי רעדלהיים, שינינו את הנוסח בפנים, אך הבאנו את נוסח רעדלהיים למטה.

במקומות בהם לא ידוע לנו על כאלו שמקפידים להתפלל בנוסח רעדלהיים, לא הזכרנוהו אף לא בהערות השוליים.

נ"א – נוסח אחר. במקרים בודדים ישנם נוסחאות שאינם מופיעים לא בסידורים הישנים, ולא בסידורי רעדלהיים, אך יש בין קהילות אשכנז כאלו הנוהגים לאומרם (כדוגמת 'מוריד הטל' בקיץ).

נ"פ – נוסח פולין. כאמור, רבים מבני אשכנז נאלצים להתפלל בבתי כנסת ושייכות נוסח פולין וליטא, ומצד שני הם מעוניינים להתפלל לפי מנהג אבותיהם. במחזור זה מופיעים בתחתית העמוד המקומות הבולטים שבהם שונה נוסח פולין מנוסח אשכנז, וכן תפילות ופיוטים הנאמרים בנוסח פולין ולא בנוסח אשכנז, (כדוגמת סדר אבינו מלכנו, 'ויאתיר', 'לדוד ה' אורי' וכדומה). אך כדי להקל על המתפלל, לא הובאו כל השינויים הקטנים או אלו השגורים בפי כל. והם ידעו להשלים אותם בעצמם. וכן שינויים שלא היתה דעת חכמי אשכנז נוחה מהם. (כמו כן לא הובאו שינויים הקשורים לנוסח ספרד החסידי).

קטעים שנהוג לאומרם בניגון טעמי המקרא – שילבנו את טעמי המקרא. (כדוגמת פרשת התמיד, שירת הים, קריאת שמע, הקריאות וההפטרות ועוד). מילים שהטעמתן מלעיל מסומנות במתג, ובמילים שמצויה בהן טעות סימננו גם את אלו שמוטעמות מלרע.

נוסח שיר היחוד הוגה ע"פ כת"י ע"י הרב יהודה שטראוס.

פסקי המקרא במחזור זה מבוססים על "מקרא על פי המסורה" בוויקיטקסט, והם מוגשים לפי הרישיון CC-BY-SA.

הפירוש

במחזור זה הובאו פירושים לכל המילים הקשות שבפיוטים, ובנוסף הובא פירוש לברכות המלכיות הזכרונות והשופרות ופסוקיהם.

אופי הפירוש משתנה לפי קושי הפיוט / התפילה: במקומות שהפיוט קל להבנה ללא פירוש – השארנו אותו ללא פירוש והמתפלל יבין את הפירוש מעצמו.

במקומות שיש מילים בודדות קשות בתוך פיוט קל – פירשנו את המילה הקשה בין המילים. פיוטים קשים, מופיעים עם פירוש צמוד בשוליים החיצוניים של העמוד. זאת ועוד, לפני כל פיוט מופיעה כותרת קצרה המתמצתת את תוכן הפיוט, ובמקרי הצורך מופיעות כותרות ביניים גם באמצע הפיוט.

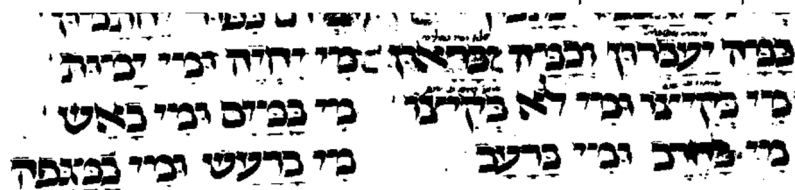
כל הפירוש מופיע באותיות קטנות ובגופן שונה, כדי לסייע לשטף התפילה.

הפירוש מבוסס על דבריהם של מפרשים שונים, כאשר בכל מקום נבחר הפירוש הפשוט והמוכן יותר. הקפדנו להיצמד לדברי המפרשים ולא לפרש מדעתנו.

עמל רב הושקע בעריכת הפירוש, ובפרט בפירושים המקוצרים שבהם נצרך לתמצת במילים בודדות עניין שלם. אך ברור שעם כל התימצות והקיצור, לא יכולנו להכניס את כל המדרשים, הפירושים, ביאורי המילים, הטעמים, הסודות ושאר הדברים הכלולים

בפיוטים. ולכן מומלץ ללמוד את פירושי הפיוטים מתוך המפרשים. (כדוגמת רוו"ה, מטה לוי, ואחרים).

שיטה זו של פירוש משולב במילים הקשות מופיעה כבר במחזורים כתבי יד עתיקים באשכנז. לדוגמא במחזור וורמיישא משנת ה' לב. כשמופיעה מילה קשה נוסף הפירוש מעליה בכתב קטן. כפי שניתן לראות בצילום כיתובים מעל תיבות "יעברון", "יבראון", וכו'. וכן מופיע שם לאורך כל המחזור.

העימוד

במחזור זה, סודרו כל הפיוטים לפי חרוזיהם, חרוז או שנים בכל שורה. בצורה זו ניתן להבין בקלות את כוונת הפייטן ואת חרוזיה. את האקרוסטיכון (סדר א"ב או תשר"ק או חתימת שם הפייטן בראשי החרוזים או הבתים).

על צורת עימוד זו הקפידו כותבי המחזורים הישנים, שחילקו את הפיוטים לפי שורותיהם וחרוזיהם (ובחלק מהמחזורים הישנים בכתב יד יש אף צבעים שונים לקטעי תפילה ופיוטים).

בברכות מלכיות זכרונות ושופרות הודגשה המילה שבה נזכר המלכות/זכרון/שופר בפסוק. (וכאן המקום לציין שבפסוק 'שמע ישראל' רמוזה המלכות במילה 'אחד', ובפסוק 'וביום שמחתכם' רמוז השופר במילה 'ותקעתם').

הקטעים שנאמרים כשחל ראש השנה בשבת (או כשיום א' דר"ה חל בשבת) מופיעים ברקע אפור (בנוסף להערה שהם נאמרים בשבת), הקטעים הנאמרים כשחל בחול, לעתים מופיעים בגופן אפור (על רקע לבן) אך לא באופן עקבי כדי להקל על איכות הקריאה ולבהירות האותיות.

התודה והברכה

כצאתי אפרוש כפי אל ה' בהודאה על העבר ובתחינה על העתיד שיזכני להמשיך במפעל חשוב זה של ביאור הפיוטים והתפילות, ולחזק את מסורת אבותינו ורבותינו הקדושים אדירי התורה שבאשכנז.

הכרת טובה מיוחדת חב אני למי שפתח בפני את אוצרותיהם הטמונים של אבותיי, מקים עולה של מסורת אשכנז, מורנו הרה"ג בנימין שלמה המבורגר שליט"א, אשר הולך לפני המחנה ומורה לנו בכל עת את הדרך אשר נלך בה.

לא לו שסייעו בכל ענייני עריכת המחזור במשך שבע השנים האחרונות, ובפרט הרב אברהם שלמה סולומון (שלקה באירוע מוחי בחודש שבט האחרון ומאז לא חזר לתפקד, ה' ישלח דברו וירפאהו מהרה), על שעמל על בדיקת נוסח הפיוטים מול עשרות סידורים ישנים וכתבי יד, ועוד רבים שסייעו לי בכל תחומי המחזור, אזכיר מהם לטובה את הרב נח הופנר, הרב משה המבורגר, הרב שלמה י"ל הופמן הרב שמעון שפירא הרב שמעון שוסטר הרב אליהו לוי הרב שלום מאיר ארלנגר ועוד רבים שאי אפשר לפורטם כי רבים הם.

תודה מיוחדת לקהילת 'עדת ישורון' בעירנו ביתר עילית, בראשות מורנו הרה"ג אברהם הורוויץ שליט"א, אשר מורה לנו את הדרך אשר נלך בה, ולמייסדי קהילתנו ר' אהרן נקאמייר, ר' חיים זוטור' דוד בלייר, על הזכות שניתנה לי להתפלל בבית הכנסת כמסורת אבותינו, ולשמש בו כש"ץ בשבתות ובמועדים ובימים הנוראים. ומשם שאבתי את הרוח וההשראה לעסוק בפירושי הפיוטים והוצאת המחזורים.

הברכה אחת היא לאבי מורי שיחי' הרב אורי מנחם אומן שליט"א, על שגידלני ורוממני בדרך התורה והמצוות.

תודה מיוחדת לאשתי היקרה שתחי', שדאגה לקחת על עצמה את עול ניהול הבית אף בתקופות עמוסות, כדי שאוכל להקדיש מזמני לעריכת המחזור. יתן ה' שזוכה לרוות נחת מילדינו האהובים.

לקראת סיום העריכה, בתחילת חודש ניסן, בני שלמה חיים בן לאה נפצע קשה בשריפה שפרצה בדירה שבה חסה, בחסדי שמים הוא יצא חי ועדיין נמצא בתהליך שיקום ארוך מאוד. ה' ישלח לו רפואה שלמה במהרה בתוך שאר חולי ישראל. מחמת טרדות בתי החולים התעכבה מאוד עבודת עריכת מחזור זה.

יהי רצון שזכות התפילות והפיוטים יעמדו לנו להזכר ולהפקד ביום הדין לשנה טובה ומבורכת.

אברהם אומן

מבוא לסדר התפילה

כחלק מההכנה לתפילה, וכדי להבין את חלקי התפילה ומשמעותם, להלן סקירה קצרה על תוכן התפילות השונות הנאמרות בראש השנה.

תפילות הקבע

תפילות הקבע – הן התפילות והברכות שנאמרות בראש השנה. הן דומות לסדר התפילה בכל ימות השנה. אך מסיימים את הברכה השלישית של תפילת העמידה 'המלך הקדוש' (בכל עשיית. התוספת של "ובכן תן פחדך" תובא להלן בחלק ההוספות והפיוטים).
בכל שבת ויום טוב מתפללים בלחש שבע ברכות: שלוש ראשונות, ושלוש אחרונות. וברכה רביעית / אמצעית של קדושת היום.

הברכה הרביעית של ר"ה היא 'אתה בחרתנו', 'יעלה ויבוא' ו'מלך על כל העולם'. בתפילת מוסף מחברים לברכה הרביעית את הזכרת קרבן מוסף ('ומפני חטאינו', 'ובחודש השביעי') ואת ברכת המלכיות ולאחריה מוסיפים שתי ברכות: זכרונות ושופרות. ככל אחת מהברכות אומרים קטע פתיחה, תשעה הזכרות מלכות/זכרון/שופר, (ג' של תורה, ג' כתובים (תהלים), וג' נביאים). וקטע סיום שבו משולב הפסוק העשירי.

(במלכיות הפסוק העשירי מופיע ביחד עם השאר. למעשה יוצא שאומרים יותר מעשרה מכל אחד. כיון שהקטע 'שאו שערים...סלה' כולל חמשה מלכיות, (ויתכן ש"זכור אזכרנו" הוא שתיים, וכן עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר). ובשופרות מוסיפים על שלושת הפסוקים גם את פרק הללו אל בקדשו שכולל שתי הזכרות נוספות).

קריאת התורה: ביום הראשון קוראים חמשה קרואים (או שבעה בשבת) על פקידת שרה (לידת יצחק, גירוש ישמעאל, ברית אבימלך) כיון ששרה נפקדה בראש השנה. המפטיר קורא בקרבן היום בפרשת פינחס 'ובחודש השביעי'. והפטרת פקידת חנה שהיתה אף היא בראש השנה.

ביום השני קוראים חמשה קרואים בעקידת יצחק (ולידת בני נחור), המפטיר קורא בקרבן היום כאתמול, וההפטרה 'כה אמר ה' מצא חן במדבר' ועיקרה הוא הפסוק האחרון 'הבן יקיר לי אפרים' שבו אנו מזכירים את הבטחת ה' 'זכור אזכרנו... רחם ארחמנו'.
הלל אין אומרים בראש השנה ויום כיפור מכיון שכשספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני ה' אין אומרים שירה.

הוספות ופיוטים

הוספות ופיוטים הן תפילות מאוחרות שנתקנו בימי הגאונים והראשונים, או אפילו בזמן חז"ל אך לא מופיעים בתלמוד. בכל עשיית מוסיפים בשתי הברכות הראשונות והאחרונות של תפילת לחש את הקטעים 'זכרנו', 'מי כמוך', 'זכתוב', 'בספר' ואם שכחם לא חוזר. בר"ה ויו"כ מוסיפים בברכה השלישית 'ובכן תן פחדך' – בקשה לגילוי מלכות השם בעולם.

בכל עשרת ימי תשובה שחרית ומנחה אומרים 'אבינו מלכנו' מלבד בשבת ומנחה שלפניה. מקורו בגמ' בתענית שמביאה מעשה ברבי עקיבא שנענה בזכות שאמר 'אבינו מלכנו', והראשונים כתובים שמאחר שראו שתפילה זו מתקבלת הוסיפו עליה וקבעו לעשרת ימי תשובה. באשכנז הקפידו על מניין התיבות והפיסקאות בתפילה זו שכוללים בה רמזים וסודות רבים.

סדר פיוטי ראש השנה

ברכות קריאת שמע

פיוט מערבית בליל ראש השנה היה נהוג בוורמיישא אך לא במגנצא (ושאר קהילות אשכנז ההולכות אחריה, כולל פרנקפורט). בטעם חילוק המנהגים כתבו הפוסקים שבמגנצא היו מתענים בער"ה רק עד סיום ערבית, ולכן דילגו הפיוטים כדי שימהרו לאכול. אך בוורמיישא התענו עד צאת הכוכבים ולכן לא היה צורך למהר ולסיים ערבית ואמרו פיוטים כבכל ליל יום טוב. ובליל שני גם שייך הטעם כיון שיש מתענים ביום ראש השנה. במחזור זה הובא פיוטי המערבית של מנהג וורמיישא בסוף הספר (עמ' 551) פיוט יוצר - ביום הראשון אומרים את היוצר של הקליר 'מלך אזור גבורה' על עשרת לבושי הקב"ה. וביום השני אומרים את של רבי שמעון הגדול ממגנצא 'מלך, אמן מאמריך' על מלכיות זכרונות ושופרות. אופן - בשני הימים אומרים 'כבודו איהל' - בקשת רחמים והזכרת מלכות ה'. זולת - אין אומרים, כדי שלא לומר 'אמת ויציב' הקצר. והראשונים כתבו כמה טעמים לזה.

קרובות לשחרית

ביום הראשון אומרים את הקרובות של הקליר, הבניות מ'מגן', 'מחיה' ו'משלש' המזכירים זכות אברהם יצחק ויעקב, ובמקביל שרה חנה ורחל. ולאחריהם 5 הפיוטים הבאים:

- (1) 'תעיר ותריע' / 'אדרת ממלכה' - תפילה לעקירת מלכות הרשעה והשבת מלכות שמים למקומה.
- (2) מלך ממלט / אאפיד - הקדמה לקדושה.
- (3) אדירי איומה - המלאכים וישראל ישבחו לה'.
- (4) לאל עורך דין - המשך לפיוט הקודם שהמלאכים וישראל ימליכו לאל עורך דין וכו'.
- (5) סילוק 'מלך במשפט יעמיד ארץ' על המשפט ואימתו ובקשת צדקה ורחמים מה'.

מגן מחיה ומשלש: קטעים אלו נמצאים בכל הקרובות בכל פיוטי השנה (כגון ימים נוראים, רגלים, ארבע פרשיות ושבת הגדול), פיוטים אלו בד"כ מזכירים זכות האבות ע"פ סדר א"ב. ובסופם סדרת פסוקים עם קטע סיום ואז חתימת הברכה. קטע הסיום בד"כ בנוי על הפסוקים שקדמו לו, ותמיד הוא יתחיל עם אותה מילה שבה סיים הפסוק האחרון בסדרה. (לדוגמא ב'מגן' של שחרית יום א' דר"ה הפסוק האחרון בסידרה מסיים "כי לאלקים מגיני ארץ מאוד נעלה" ולאחריו מגיע סיום הפיוט 'נעלה בדין עלות בתרועה...' "וכן בכל פיוטי השנה. מהר"ם מרוטנבורג ביטל את אמירת הפסוקים (תשבץ קטן). אך נראה שעדיין יש צורך לדעת מהם הפסוקים כדי להבין טוב יותר את הפיוט, ולכן הבאנו את פסוקי הפיוטים בסוף הספר. (עמ' 548).

ביום השני אומרים את הקרובות של רבי שמעון ממגנצא כדלהלן:
פתיחה ('אתיתי לחנך') מגן מחיה ומשלש על זכות שלושת האבות. ולאחריהם 6 הפיוטים הבאים:

- 1) 'שמו מפארים' / 'אדר והוד' – פיוט על מלכות זכרונות ושופרות.
- 2) 'ישפוט תבל בצדק' / 'אתן לפועלי צדק' – הקדמה לקדושה.
- 3) 'אדון אם מעשים אין בנו' / 'שבתי וראה תחת השמש' – להראות עומק הדין אפילו על צדיקי העולם.
- 4) 'מלך עליון' – גדולת מלכות השם לעומת בשר ודם.
- 5) 'כל שנאני שחק... ה' מלך' – המלאכים וישראל ממליכים את ה'.
- 6) סילוק 'אשר מי יעשה' – בקשת רחמים במשפט והזכרת עשר הנסיונות של אברהם אבינו.

קרובות למוסף

- ביום הראשון מגן מחיה ומשלש על אברהם יצחק ויעקב כנ"ל. (במשלש מוסיפים את זכות יוסף הצדיק שיצא מבית האסורים ביום זה), ולאחריהם ששה פיוטים:
- 1) 'אל אמונה' / 'אומץ אדירי כל חפץ' – להראות עומק הדין אפילו על צדיקי העולם [מקביל לשחרית יום ב' פיוט מס' 3].
  - 2) 'מלך עליון' – גדולת מלכות השם לעומת בשר ודם [מקביל לשחרית יום ב' פיוט מס' 4].
  - 3) 'ונתנה תוקף' סילוק – תיאור נוראותו ואימתו של דין ראש השנה. (פיוט זה אינו שייך לסדרת הפיוטים של מוסף שחברו ע"י הקליר, ונתקן לאומרו כאן ע"י רבי אמנון ממגנצא לאחר שנהרג על קידוש השם, ראה ציטוט המעשה מ'אור זרוע' בסוף הספר. עמ' 555).
  - 4) פיוט הקדושה 'וחיות אשר הנה מרובעות' – מחולק לארבעה חלקים:
    - א) קדוש – תיאור מעשה מרכבה. (מקביל ל'משרתיו שואלים')
    - ב) ברוך – כוחה של תשובה ורחמי ה' על השבים. (מקביל ל'יוחון עם המיחדים שמו').
    - ג) שמע ישראל – פירוט רמ"ח מצוות ר"ה המקבילות לרמ"ח האיברים (כנראה קשור לרמ"ח התיבות שבקריאת שמע).
    - ד) אני ה' אלקיכם – גילוי מלכותו לעתיד לבוא (מקביל ל'והוא ישמענו').
  - 5) סדרת הקטעים 'כי מקדישך', 'ובכן יתקדש', 'עוד יזכר לנו', 'באין מליץ ישר'.
  - 6) 'האוהז... וכל מאמינים' – שבח דין הקב"ה.

מלך עליון: הפיוט המקורי בנוי בצורת בית 'מלך עליון' ואחריו בית 'מלך אביון' וחוזר חלילה. וכן נמצא בפיוט המקורי מן הגניזה. וכן ניתן לראות לפי סדר הא"ב שבפיוט. אך בכל הסיפורים והמחזורים מאשכנז ובנותיה לא נמצאו הבתים של מלך אביון. ונראה שהשמיטוהו בתקופה קדומה מאוד או שלא אמרוהו מעולם. במחזור זה הובאו חרוזי מלך אביון בהשלמות בסוף הספר. (עמ' 554).

לברכת המלכיות מקדימים את 'אוהילה' ו'היה עם פיפות' ולאחריהם אומרים ביום הראשון את הסדרה של רבי אלעזר הקליר - 'אנסיכה' למלכיות, 'זכר תחילת כל מעש' ביום השני אומרים את אותם פיוטים כמו ביום הראשון, אך אין אומרים פיוטים בשתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ (דהיינו לא מגן מחיה ומשלש, ולא שני הפיוטים שאחריהם). וכן אומרים את שתי הברכות האלו בניגון שבת (כולל חצי הקדיש שלפני תפילת לחש), ויש שכתבו הטעם כדי לפרסם שיום ראשון הוא עיקר וממנו מונים ימי החודש, בניגוד לראש חודש שהיום השני של ר"ח הוא העיקר וממנו מונים. (דברי קהלת). לזכרונות, ו'אשא דעי' לשופרות. וביום השני את הסדרה שחיבר יוסי בן יוסי הכהן - 'אהללה' למלכיות, 'אפחד במעשי' לזכרונות, ו'אנוסה לעזרה' לשופרות. בסדרה זו (של היום השני) נוהגים לומר פסוקים אחרים מהרגיל, וכן לשנות את סדרם באופן שאומרים פסוק תורה, פסוק כתובים, פסוק נביאים, וחוזרים על סדר זה שלוש פעמים. (ולא שלושה פסוקי תורה, שלושה פסוקי כתובים, שלושה פסוקי נביאים כמו בתפילת הקבע). והטעם כתב במהרי"ל כדי ללמד שאם אמר פסוקים אחרים ממה שתיקנו יצא. וכן ללמד שאם לא אמר ג' פסוקי תורה ביחד, וכן כתובים ונביאים, אלא לסירוגין, יצא.

לאחר כל ברכה של מלכיות וזכרונות ושופרות אומרים 'היום הרת' ו'ארשת' (ומשנים הנוסח בין ברכת מלכיות שבה אומרים 'לקול תרועתנו' לבין הברכות האחרות שאומרים 'לקול תקיעתנו'. והטעם כתבו הראשונים כיון שבמלכיות תוקעים תשר"ת יש כאן וודאי תרועה של התורה - או בשברים או בתרועה. אך בזכרונות שתוקעים רק תש"ת ובשופרות שתוקעים רק תר"ת אין וודאי תרועה של תורה דאין יודעים אם התרועה של התורה היא השברים או התרועה או שניהם יחד). בסיום מוסף מוסיפים על 'בספר חיים' את 'היום תאמצנו'.

החלפת הפיוטים כשחל ראש השנה בשבת

כשחל ראש השנה בשבת מחליפים חלק מהפיוטים המדברים על תקיעת שופר מכיון שלא תוקעים ביום זה.

בפיוטי שחרית: מדלגים את שני הפיוטים הראשונים: 'תעיר ותריע... ותוקדש בידעי להריעי' עם הפיוט שלו 'אדרת ממלכה'. (כיון שאין מריעים ביום זה), ו'מלך ממלט מרעה לידועי תרועה... זוכר אחוז קרן לתוקעי לך היום בקרן... עם הפיוט שלו 'אאפיד'. (שאינן תוקעים היום בקרן). ובמקומם אומרים את שני הפיוטים הראשונים של היום השני: 'שמו מפארים' בדילוג החרוז השישי והבית השישי. ו'ישפוט תבל בצדק' אתן לפועלי צדק'.

(הסבר לדילוג ב'אדר והוד': הפיוט בנוי משבעה חרוזים ולכל אחד מהם בית, וסדרן: מלכיות וזכרונות שופרות, מלכיות וזכרונות שופרות, והאחרון משלב שלושתם יחד. הבית השלישי הוא אמנם על שופרות, אך כתוב בו "יום זה אם יקרא בשבת קודש - זכרון תרועה מקרא קודש" שזה מעניין יום השבת. אך הבית השלישי שכתוב בו "עמוסיך תוקעים ומריעים בשופר" אינו שייך ביום זה ולכן מדלגים אותו ואומרים אותו למחרת השבת, ביום ב' דר"ה).

מבוא לסדר התפילה

ביום השני של ר"ה שחל ביום א' אומרים את כל מה שדילגו ביום הראשון: החרוז השישי והבית השישי של אדר והודו ('שבח מגדל עוז', 'עמוסיך תוקעים'), ואת שני הפיוטים 'תעיר ותריע' - 'אדרת ממלכה' ו'מלך ממלט מרעה' - 'אאפיד'.

במוסף של ר"ה שחל בשבת אומרים את פיוטי מלכויות וזכרונות ושופרות של היום השני (מכיון שב'שופרות' של יום ראשון כל החרוזים מסיימים בתיבת 'שופר', לעומת היום השני שמסיימים בתיבת 'קול' ומדברים בעיקר על קולות תפילה, תחנונים, תורה, שבח, וכדומה ולא רק על קול השופר).

וביום השני אומרים את של היום הראשון.

אומרים ארשת שפתינו גם בשבת, אך במקום המילים 'לקול תרועתנו/תקיעתנו' אומרים 'לזכרון תרועתנו/תקיעתנו'.

יש לזכור שעיקר התפילה הוא תפילות הקבע שנתקנו ע"י אנשי כנסת הגדולה, והפיוטים פחותים מהם בחשיבותם. ולכן מי שאין בו כוח לעמוד בכל חזרת הש"ץ, עדיף שישב בזמן הפיוטים ולא בזמן עיקר התפילה. (ע"פ יוסף אומץ).

שמות הפייטנים

כפי המקובל בידינו, כל פיוטי יום ראשון של ראש השנה נתחברו ע"י רבי אלעזר הקליר. חוץ מ'זנתנה תוקף' שהנהיג רבי אמנון ממגנצא, ופיוט 'האוחז' (וכל מאמינים) שנתחבר ע"י ינאי.

כל פיוטי שחרית ליום שני של ראש השנה נתחברו ע"י רבי שמעון הגדול ממגנצא. ופיוטי מלכויות וזכרונות ושופרות של מוסף יום שני נתחברו ע"י יוסי בן יוסי הכהן.

הוספות מנהגים

נוהגים לכפול לעילא בקדישי הש"ץ של ראש השנה ויום כיפור בלבד, כולל קדיש של קריאת התורה. אך לא בקדישי הש"ץ של מנחה ר"ה ולא בקדישי יתום.

בסיום 'בספר חיים' מסיימים 'עושה השלום' במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום' בכל עשרת ימי תשובה.

ככלל יו"ט מוסיפים במוסף 'ותערב' וחותרים 'שאותך לבדך ביראה נעבוד'.

אחרי סעודת היום הולכים לנהר לאמירת 'תשליך'. (המנהג באשכנז היה לומר תשליך אחרי הסעודה לפני מנחה, ויש שנהגו לומר תשליך אחרי מנחה ע"פ כתבי האריז"ל המובא במג"א).

בדורות הקודמים נהגו להתפלל את תפילות העמידה של הימים הנוראים בקול ובכפיפת ראש, (ויש לזקוף בסיומי הברכות שלא להוסיף על הכריעות שתיקנו חז"ל), ויש שנהגו לכרוע רק ב'זכרנו', 'מי כמוך' ו'ובכן תן פחדך'. ויתכן שבדורות האחרונים ביטלו המנהג.

סדר אמירת התפילות והפיוטים

בימי קדם החזן היה מתפלל בקול רם חלק גדול מהתפילה והציבור יוצא ידי חובה או אומר עמו בלחש. עם התפתחות הדפוס והזמינות של הסידורים לכל הציבור התפשט המנהג שהציבור אומרים רוב התפילה בקול רם והחזן אומר בקול רם את תחילת וסוף הקטעים. (חוץ מקטעים שהם חובת החזן שאסור לציבור לומר אתו, כמו קדיש, חזרת הש"ץ, ברכו, וכדומה).

סדר וצורת אמירת הפיוטים התגבשו ברובם כבר בזמן הקדום של מהרי"ל ובני דורו. ומפורטים בספרי מנהגים רבים. ורובם מופיעים במחזור לפי מנהג פונקפורט.

כאן המקום לציין כמה הערות בעניין סדר האמירה:

❖ היוצרות (פיוטי יוצר אור) נאמרים ע"י הקהל והחזן אומר את החרוזים האחרונים בקול רם. יש נוהגים שהחזן אומר בקול רם כל בית המסתיים במילה 'קדוש' גם כשהוא באמצע הפיוט.

❖ פיוט אאפיד ודומיו (אתן לפועלי צדק וכן ביום כיפור בשחרית ומנחה) נאמרים במגנצא ע"י חזן בלבד ובוורמיישא ע"י כל הציבור. רוב קהילות אשכנז נוהגות בעיקר כמנהג מגנצא ברוב דבריהן.

❖ פיוט ונתנה תוקף, המנהג באשכנז המובא במהרי"ל ועד הדור האחרון שהציבור אומרים 'נתנה תוקף' עד 'מעבירין את רוע הגזירה'. ואח"כ חזן חוזר ואומר מ'בראש השנה יכתבון' או כמה שורות קודם בקול רם.

❖ אבינו מלכנו - החזן אומר בקול רם כל בקשה והקהל חוזרים אחריו. כך לאורך כל בקשות 'אבינו מלכנו'.

❖ פיוטים רבים נתקנו בצורה שהחזן אומר את עיקר הפיוט והקהל עונים אחריו את הקטע הבא או פזמון חוזר. צורת אמירה זו מעוררת יותר ולכן הקפידו שהציבור לא יאמרו את קטעי החזן בקול רם. היא קיימת בראש השנה בפיוטים הבאים: 'אדירי איומה / כל שנאני שחק'. 'לאל עורך דין', האוחז (וכל מאמינים), מלך עלין.

❖ בסילוקים (הפיוטים הארוכים שנאמרים לפני קדושה) נהגו לחלק אותם לכמה קטעים והחזן מסיים בקול רם כל קטע. כנראה כדי להקל על אמירתם.

❖ בקדיש שלפני שחרית ומוסף של ימים נוראים, הש"ץ אומר יחד עם הקהל "יהא שמיה רבה מברך" וממתין שיסיימו עד "ולעלמי עלמיא, יתברך" ואז ממשיך בקול רם "לעלם ולעלמי עלמיא". (מהרי"ל, וספרי מנהגים, ומסורת עד היום).

❖ תפילות אישיות של החזן והתוקע הן מנהג מאוחר, והאומרם - יאמרם בלחש ובמקום שמותר להפסיק בדיבור.

❖ יש נוהגים שהש"ץ מתחיל קדושה "ככתוב וקרא זה אל זה ואמר - קדוש" ורק לאחר מכן הקהל מצטרפים לומר 'קדוש קדוש קדוש'.

המנהג הישן (מובא בהגהות מימוני ומהרי"ל ומנהגי וורמיישא) שמעמידים שני אנשים מצידי הש"ץ מ'המלך' ועד סיום מוסף.

סדר ניגוני התפילות והפיוטים

סדר הניגון הוא קבוע בכל קהילה וכתבו הפוסקים שיש להזהר מאוד שלא לשנות כלום אפילו בניגון. בתוך המחזור הערנו מעט על ענייני ניגון, אך כיון שרוב ענייני הניגון נוגעים בעיקר רק לחזן, אין צורך לפרט בפנים הכל, שלא לבלבל את שאר המתפללים, ועל כן נכתוב כאן כמה ממנהגי הניגון בקהילות אשכנז.

חשוב להדגיש שאין כאן כללים ברורים, ולא תמיד המנהג אחיד. ועל פי רוב אין עדיפות בין הקהילות השונות על מנהגי ניגון.

בחלק גדול מהניגונים יש לכל קהילה ניגון משלה, ויש ניגונים קבועים שכל הקהילות שוות בהם.

ערבית

לאורך ברכות קריאת שמע (והקדיש שאחריהם) ישנו ניגון קבוע ועתיק מאוד שמקובל בכל קהילות אשכנז ופולין. החזן מתחיל "ברכו" בניגון זה, ומחלק את הניגון בין התיבות, (וכמו בשאר ניגוני ה'ברכו', מאריך בעיקר באות ה' של 'המבורך').

בסיומי הברכות, נהגו בפרנקפורט לנגן בניגון שבת ולסיים בניגון ימים נוראים הנ"ל. מנהג נפוץ שהקהל אומרים "מי כמוך" ו"ה' ימלוך" בניגון ימים נוראים.

השכיבנו כולו בניגון (או לפחות מ'הגן בעדנו'). חצי קדיש בניגון הנ"ל או ניגון דומה לו, וכשחל בשבת אומרים 'יתברך' עד הסוף בניגון שבת עם סלסולי 'דאמירן בעלמא'.

קדיש לאחר תפילת לחש בניגון פשוט. קידוש בניגון יום טוב, ויש נוהגים לסלסל במילים "יום תרועה" באופן המזכיר שברים ותרועה. שהחיינו בניגון ימים נוראים. יגדל בניגון מיוחד לימים נוראים. (ויש כמה ניגונים כאלו בקהילות השונות).

שחרית

את הקטעים 'אדון עולם', ברכת נטילת ידיים, ברכת ציצית וברוך שאמר, אומר הש"ץ בניגונים של ימים נוראים. שאר הברכות ופסוקי דזמרה – בניגון רגיל.

'המלך' בניגון המתחיל בקול נמוך והולך ומתחזק לעורר אימת הדין. ולאורך התפילה מרים קולו בכל פעם שמזכיר תיבת "מלך".

פיוטי האופן נאמרים באותו ניגון של פיוטי הקדושה.

סיומי ברכות ק"ש של שחרית נאמרים בניגון מיוחד לימים טובים וימים נוראים.

בחזרת הש"ץ של ימים נוראים אומר הש"ץ את הברכה הראשונה בניגון מיוחד ומאריך בו מאוד בניגונים וסלסולים. יש נוהגים לומר 'מכלכל חיים בחדס וכו'...' בניגון נבחר.

'זכרנו לחיים' ו'מי כמוך' בכל תפילות הימים הנוראים נאמרים בניגון מיוחד וארוך. אבל 'וכתוב' ו'ובספר' נאמרים בניגון של הברכה בה הם נאמרים.

מסוד חכמים וסופי פיוטים נאמרים בניגון מיוחד להם. פזמוני הפיוטים שנאמרים מיד לאחר 'ואתה קדוש' (כגון 'תעיר ותריע' ודומיו) נאמרים בניגון מיוחד ומאריך בו בסלסולים בעיקר בין החרו הראשון לשני. לפזמוני הפיוטים שאחריהם (הפיוטים המכונים 'קיקלר' כדוגמת אפיד ודומיו), יש ניגון אחר. לפיוט "אדר והוד" (ודומיו ביו"כ) יש ניגון מיוחד, המוכר בקהילות מזרח אירופה כניגון ל'אנעים זמירות' של שבת. בדור האחרון הוסיפו ניגון נוסף לפיוט זה, ומשתמשים בשניהם לסירוגין: בית אחד בניגון הישן ובית שלאחריו בניגון החדש. אחד מניגונים אלו או שניהם משמשים בקהילות אשכנז ל'אנעים זמירות' של ימים נוראים. ברכת 'לדור ודור' כולל 'ובכן' נאמרת בניגון מיוחד לה. (כולל ההוספות 'ובכן יתקדש', 'עוד יזכר לנו' וכו'). ומ'אתה בחרתנו' אומרים בניגון של חזרת הש"ך לימים נוראים. יש נוהגים לעלות בהדרגה בניגון של חלק מהמילים הראשונות של 'עלה ויבוא'. מאריכים בניגון "זכרנו ה' אלוקינו בו לטובה וכו'" (מהרי"ל). מנגנים במילים "קדשנו במצוותך" עד "לעבדך באמת". יש נוהגים לסלסל מעט בסיום הברכה "מקדש ישראל ויום הזכרון" בסלסול המזכיר את השברים והתרועה. ברכת כהנים נאמרת בניגון, ישנם כמה ניגונים שנתייחדו לברכת כהנים של ימים נוראים. המנהג להאריך בניגון לפני כל מילה. ויש מקומות שנהגו להאריך בתוך המילים עצמם בהברה האחרונה של כל מילה. ברכת 'עושה השלום' שלפני 'אבינו מלכנו' (שחרית ומנחה ר"ה בחול, ושחרית ונעילה של יו"כ) נאמרת בניגון דומה ל'אבינו מלכנו'. ובתפילות שאין אבינו מלכנו מסיימים הברכה בניגון מיוחד, ולאחריה קדיש בניגון נבחר. אבינו מלכנו עצמו נדפס במחזור זה בצורה המבליטה את צורת אמירתו וניגונו השונים. הוצאה והכנסה ו'אין כאלקינו' נאמרים בניגוני ימים נוראים. (יש כמה וכמה ניגונים ל"ג מידות שנאמרים בהוצאת ספר תורה). כל קריאת התורה וברכותיה, כולל 'ויעזור ויגן' ו'מי שבירך' נאמרים בניגון מיוחד לקה"ת של ימים נוראים. המפטיר והאמירות שסביבו בניגון של כל ימות השנה.

מוסף

ברכות השופר זהות בניגונן לברכות מגילת אסתר. 'אשרי העם' ו'אשרי יושבי' בניגון ימים נוראים. ובאותו ניגון אומרים גם את הקטעים 'כי מציון' ו'גדלו' בהוצאה, ו'יהללו' בהכנסה. בפרנקפורט נהגו לומר 'לדוד מזמור' או 'מזמור לדוד' (בשבת) בניגונים מיוחדים לימים נוראים. (שירי ישרון). חצי קדיש לפני תפילת לחש נאמר בניגון ארוך ומסולסל מאוד, כולל סלסול ארוך בסיומו (במילים דאמירן בעלמא). ביום השני בניגון שבת.

מבוא לסדר התפילה

חזרת הש"ץ דומה מאוד לזו של שחרית, (ביום השני שתי הברכות הראשונות בניגון שבת, ו'זכרנו' ו'מי כמוך' בניגון ימים נוראים). 'האוחז' נאמר בניגונים שונים. בשבת אומרים את פסוקי 'וביום השבת' ו'ישמחו במלכותך' בניגון שבת.

סיום הקטע שלפני עלינו ('ושני תמידין כהלכתן' או 'זכר למעשה בראשית') נאמר בניגון עלינו לשבת.

במילים "שלא שם חלקנו כהם" יש נוהגים להאריך ולהפסיק באות "ש-לא" (דברי קהלת, וטעמו להזכיר לחזן לחבר תיבת "לא" להמשך. שלא ישתמע שהקב"ה "שם חלקנו כהם" ח"ו. ברכות מלכיות ושופרות בניגון שאר חזרת הש"ץ, לברכת זכרונות יש ניגון מיוחד.

נוהגים לגוון בפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בניגונים שונים. ביניהם מפורסמים הניגונים לקטע "ועל ידי עבדיך הנביאים" של ברכת זכרונות. בפסוק האחרון של שופרות יש מאריכים במילה "ותקעתם" בניגון המזכיר תקיעה מלכותית, ומפרידים אותה ממילת "בחצוצרות" (אולי כדי להדגיש שמילת "ותקעתם" רומזת לתקיעת השופר, ולכן פסוק זה הוכנס ב'שופרות' אף שלא מוזכר בו שופר).

פיוטי מלכיות זכרונות ושופרות נאמרים בניגון של פיוטי מוסף (בדומה לניגון תפילות טל וגשם, סדר עבודת יו"כ ואזהרות של שבועות).

ברכת כהנים באחד מניגוני הימים הנוראים, וכפי שכתבנו לעיל בשחרית. היום תאמצנו נאמר בניגון ע"י החזן, (ומאריך באות ה' של 'היום'). והקהל עונה 'אמן' על כל פיסקה.

יש נוהגים לומר את ה'בספר חיים' האחרון (דהיינו מוסף יום ב' ונעילה) בניגון מיוחד. אין כאלקינו בניגון ימים נוראים כנ"ל, ואנעים זמירות בניגון (או ניגוני) הפיוט 'אדר והוד'.

מנחה

אשרי ובא לציון בניגון שבת, אם הוא שבת ממשכים בניגוני שבת עד סיום קריאת התורה, חצי קדיש בניגון חול. בחזרת הש"ץ שתי ברכות הראשונות והקדושה בניגון חול, (אך ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך' בניגון ימים נוראים), 'לדור ודור' עד 'מקדש' (השבת ו)ישראל ויום הזכרון' בניגון ימים נוראים. ומשם עד הסוף (כולל קדיש תתקבל) בניגון חול, או ניגון שבת כשחל בשבת. אבינו מלכנו בניגוני ימים נוראים.

מוצאי ר"ה

'הוא רחום' ו'ברכו' בניגוני ימים נוראים. כמו במוצאי שבתות של ימי הסליחות. אם חל בשבת, מנגנים ניגוני שבתות הימים הנוראים (השכיבנו ו'דאמירן בעלמא').

פתיחות וסגירות

כמובא במהרי"ל ושאר פוסקים ארון הקודש פתוח בחזרות הש"ץ של ראש השנה מתחילתן ועד סופן, אך סוגרים את הארון בזמן הקדושה ובזמן ברכת כהנים. בשחרית משאירים את הארון פתוח לאבינו מלכנו. במנחה אין פותחים.

תקיעת שופר

יום זה נקרא בתורה "יום תרועה" ומרכזו הוא תקיעת השופר. מצוה מן התורה לתקוע ביום זה שלוש תרועות שבכל אחת תקיעה לפנייה ולאחריה. במשך הדורות נוצר ספק האם התרועה של התורה היא אנחות (שברים) או יללות (מה שאנו קוראים 'תרועה'). ולכן תקנו חכמים לתקוע ג' תשר"ת, ג' תש"ת וג' תר"ת. כל היום כשר לתקיעת השופר. ומן התורה מצווה לתקוע מיד בבוקר, אך בשעת הגזירה תקנו חכמים שיתקעו רק בתפילת מוסף.

טעמים נוספים נאמרו לתקוע דווקא במוסף: בפסיקתא רבתי נאמר טעם כדי שיהיו מלאים מצוות כרימון בשעת התקיעות, שכבר קראו שמע והתפללו וקראו בתורה. ורבי יוסף טוב עלם כתב שאין הציבור מצויים בתחילת התפילה ולכן דחיה למוסף שכל העם נמצאים.

תקיעות בחזרת הש"ץ

מצווה מדרבנן לומר את ברכות מלכיות זכרונות ושופרות עם פסוקיהם (כדי להמליכו בשופר ולהזכירנו לטובה בשופר). ולתקוע בחזרת הש"ץ על סדר הברכות. אמנם כדי לערבב השטן תיקנו שיתקעו מיושב לפני תפילת לחש, ויתקעו שוב מעומד על סדר הברכות.

מעיקר הדין יוצאים ידי חובת המצווה דאורייתא כבר בתקיעות דמיושב, ולכן לא הטריחו חכמים לתקוע על סדר הברכות את כל הספיקות, וכך נהגו כל ישראל בזמן הגאונים לתקוע תשר"ת למלכיות, תש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות. במשך הדורות הונהגו בקהילות ישראל מנהגים שונים, אך מנהג אשכנז נשמר עד ימינו כמנהג הישן (שהובא בשו"ע כדעה ראשונה). רבותינו כתבו כמה טעמים למנהג זה:

- ❖ רב האי גאון כתב שבאים ללמד בזה שמעיקר הדין יוצאים בשברים לבדם או תרועה לבדה.
- ❖ הרי"ף כתב שמכיון שכבר יצאו ידי חובה בתקיעות דמיושב לא רצו להטריח הציבור לעשות שוב את כל השיטות. (ור"י טוב עלם מוסיף שבכל זאת עושים בכל ברכה שיטה אחרת כדי שיהיה לפחות ברכה אחת שיתקעו בה את הסדר הנכון).
- ❖ הרמב"ם כתב שהתקיעות דמעומד לא מיועדות לצאת ידי חובת מצות תקיעת ראש השנה אלא כדי להעלות את הברכות לרצון לפני ה', כמו התקיעות של התעניות. ולכן יוצאים בתקיעה כל דהוא ולא צריכים להקפיד על צורת תרועה מיוחדת.
- ❖ הראב"ן כתב שצריך לתקוע בתפילה ארבעים קולות כנגד ארבעים יום שמה היה בהר ולא פסק קול השופר.

- ❖ עוד כתב הראב"ן שהתקיעות דמעומד אינן אלא כדי לערכב את השטן ואין יוצאים בהם ידי חובה ולכן אין צריכים להקפיד על התרועה הנכונה.
  - ❖ רב האי גאון ובעל העיטור כתבו שמכיון שמדינא יש לתקוע רק תקיעה תרועה ותקיעה פעם אחת על כל ברכה, אם יוסיפו לתקוע מספק תשר"ת תש"ת ותר"ת, הם יהיו 'הפסק' בין הברכות. ולכן אסור לתקוע יותר מסדר אחד על כל ברכה.
  - ❖ במטה משה כתב שיש קשר בין המלכיות לבין סדר תשר"ת, ובין הזכרונות לסדר תש"ת, ובין השופרות לסדר תר"ת. עיין שם באריכות סי' תתו.
- בדורות האחרונים התקבלה ההנהגה באשכנז להוסיף עוד שלושים תקיעות לאחר התפילה (כמובא ברמ"א) ולבסוף הונהג להוסיף עוד שלושים כדי להשלים למאה קולות. והקפידו להפריד בינם לבין תקיעות החובה. בתחילה היו תוקעים אותם מחוץ לבית הכנסת (בבית כנסת אחר) ובמקומות אחרים תקעו אותם בתוך בית הכנסת, אך לא על הבימה אלא סמוך למקומו של הרב.

צורת התקיעות

כאמור לעיל, חכמים תקנו לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת ג"פ פעמים כל אחד. ותיארו לנו את התקיעות כדלהלן: התקיעה היא "פשוטה" השברים הם "גניחות" (אנחות), והתרועה היא "לילה". במשך הדורות מאז ועד היום חלו שינויים בין העדות במסורות האלו ולהלן נתאר את מסורת אשכנז:

התקיעה היא קול פשוט וישר. בתחילתו הניגון יורד ועולה בחזרה, ובסופו הוא מסתיים בטון גבוה. מסורת זו של שינוי הניגון בתחילת וסוף התקיעה מופיע בכמה ראשונים. בתיאור, וגם בציורים ושרטוטים. זאת לעומת דעתו של הריטב"א שפוסל תקיעה שיש בה

ניגון. (וזאת הוא לומד מהמילה "פשוטה" שצריך שתהיה קול ישר.

והראשונים האחרים מפרשים את המילה פשוטה = ארוכה ומתפשטת).

דעתו של הריטב"א וסייעתו נגד שינוי טון בתקיעה היתה ידועה בכל הדורות, למרות זאת לא חששו לה פוסקי אשכנז (ושאר עדות ישראל שנוהגות במסורת זו). ולהלן כמה טעמים:

- ❖ רוב הפוסקים נחלקו עליו ואין הלכה כמותו.
- ❖ צורת התקיעה הגיעה אלינו במסורת מדורות קודמים ואין לשנות אותה.
- ❖ יש גם טעם לצורת תקיעה זו, שבניגוד לתרועה שמביעה צער ויללה, התקיעה אמורה להביע שמחה. קול מונוטוני אינו מביע דבר. לעומת קול עולה שמביע שמחה (ויתכן שזה הפירוש במתן תורה 'קול השופר הולך וחזק').

(יש לציין שמדברי הריטב"א נראה ששבר - בדומה לתקיעה - אמור להיות קול ישר ללא שינוי ניגון, ואין חילוק בין תקיעה לשבר אלא באורך הקול בלבד).

השברים הם קול אחד ארוך שמורכב משלושה קולות עולים המחוברים יחד. שיטה זו מובאת בכמה גאונים וראשונים (ביניהם הרי"ץ גיאת, רבנו תם והרמב"ן). לעומת ראשונים אחרים שסוברים שהם קולות נפרדים.

הטעם לשברים המחוברים הוא כנראה מכיון שמדובר בסוג של תרועה, ומכיון שהתרועה היא קול אחד רועד (לפי רוב רובם של הגאונים והראשונים כמבואר להלן), גם השברים אמורים להיות מחוברים כמוהו. (יש לציין שבשרטוטי התקיעות [כולל במחזורי אשכנז] לא מצאתי עדיין מי ששרטט שברים מחוברים).

התרועה היא קול ארוך רועד. שמה מעיד עליה שהיא קול אחד ('תרועה' ולא 'תרועות'), והלשון 'תרועה' הוא מלשון רעוע - קול רעוע ולא יציב. היללה והיכבה המצויה אצל בני האדם - שאותה התרועה אמורה לייצג - נשמעת על פי רוב כקול אחד נשבר ולא כקולות נפרדים.

תרועה זו מפורשת בירושלמי, וכל הגאונים שמתארים תרועה או משרטטים אותה, מדברים רק על קול אחד ארוך רועד. וכן כמעט כל הראשונים בכל הארצות. (לדוגמא: ר' סעדיה גאון כותב "קול ארוך רועד" והרמב"ן כותב "קול אחד ממש ... מרועע", וראה בר"ח (ר"ה כח:) שגרס בגמ' שקול השופר נשמע כצהלת סוס). וגם אלו שכתבו שהתרועה היא 'קולות' התכוונו לקולות מחוברים זה לזה ללא הפסק ביניהם כמוכח מדבריהם.

בזמן האחרונים הלכה והתפשטה התרועה המופסקת, עד שלא נשארה התרועה הישנה אלא באשכנז, הונגריה, תימן ובבל.

הפוסקים שהכירו את שתי מסורות התרועה העדיפו את המחוברת, (ראה למשל מור וקציעה אר"ח תקן), והגרי"ש אלישיב ויבחל"ט א"א הגר"מ שטרנבוך ועוד מפוסקי זמננו היו מהדרים לשמוע גם תרועה זו למרות שלא היתה כפי מסורת אבותיהם.

(ביצוע התרועה הוא ע"י נשיפה מתחזקת ונחלשת לסירוגין בקצב מתון כילד קטן המיילל, ולא ע"י הרעדה של השופר. ונראה שגם קצב הקולות לא אמור להיות מידי מהיר שאז זה נשמע רעידה ולא יללה).

וה' יבין ויאזין יביט ויקשיב לקול תרועת עמו ישראל, ויקבל ברחמים וברצון סדרי תפילותינו ותקיעותינו.

סוד התשובה לרבנו יונה

שְׁלַח

לנו הקב"ה ביד עבדיו הנביאים, וביד יחזקאל הנביא, נאם יי אלהים שובנו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול, השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם, ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמותו בית ישראל. אדם אשר פשע וחטא וכא לחסות תחת כנפי השכינה ולהכנס בדרכי התשובה אנכי אורחו בכל אשר ילך:

ביום ההוא ישליך כל פשעיו אשר עשה, ויעשה עצמו כאלו בו ביום נולד ואין בידו לא זכות ולא חובה, וזה היום תחלת מעשיו. היום יפלא אורחותיו שלא ישו מעגלותיו מדרך הטוב, ודרך זו תביאנו לשוב בתשובה שלמה, כי הוא יעשה עצמו כמשליך מעליו כובד העונות ועוצם החטאים אשר עשה, ואל יבהילהו רעיוניו ולא ינחורו לשבו כי יבוש מחטאיו, כי החשוב אך אוכל להעזי פניו ולשוב ואני חטאתי ועויתי ופשעתי וכזאת וכזאת עשיתי, עברתי ושנתי ושלשתי עד אין ספורות, ואך אבוא עוד לפניו, כבושת נגב כי ימצא, כן בושתי לעמוד לפניו, ואף אך ארמוס חצריו ואך אשמור חקיו. אל יחשוב כן, כי המסית יושב כזבוב במפתחי הלב, מתחדש עליו בכל יום, צופה ומביט להכשילו, ומשיא לבו לעצה הרעה הזאת, ומטה אותו מדרך הטוב והישר. רק יחשוב כי כן מדת הבורא יתברך, ודו פשוטה לקבל שבים, לכן טוב לו להשליך פשעיו ולעשות לו לב חדש.

וכה יעשה ביום טהרתו בהתדרכו רוחו אותו להיות עבד לבוראו יפיל תחנתו לפני בוראו, ויאמר: אנא השם, חטאתי, עויתי, פשעתי, [וכזאת וכזאת עשיתי], מיום היותי על האדמה, עד היום הזה, ועתה נשאתי לבי, ונדרבה אותי רוחי לשוב אליך באמת ובלב טוב ושלם, בכל לב נפש ומאד, ולהיות מודה ועוזב להשליך מעלי כל פשעי ולעשות לי לב חדש ורוח חדשה, ולהיות זריו וזהיר ביראתך. ואתה יי אלהי הפותח יד בתשובה, ומסיע לפאים לטהר, פתח ירך וקבלני בתשובה שלמה לפניך וסיעני להתחזק ביראתך, ועזרני נגד השטן הנלחם בי בתבלה, ומבכש נפשי להמיתני, לבלתי ימשל בי. ותרחיקהו מרמ"ח איברים שבי, ותשליכהו במצולות ים, ותנער בו לבלתי יעמד על ימיני לשטני, ועשית את אשר אלך בחקך, ותסירות לב האכזן מקרבי ונתת לי לב כשר. אנא יי אלהי שמע אל תפלת עבדך ואל תחנוניו וקבל תשובתי ואל יעכב שום חטא ועון את תפלתי ותשובתי, ויהיו לפני כסא כבודך מליצי ישר להליץ בעדי להכנס תפלתי לפניך, ואם בחטאי הרב ועצום, אין לי מליץ ישר, חתר לי אתה, מתחת כסא כבודך, וקבל תשובתי ולא אשוב ריקם מלפניך כי אתה שומע תפלה: ותמיד ירגיל בתפלה זו.

וזה הדרך אשר ילך בה, ואת המעשה אשר יעשה, להרגיל עצמו להשמר מכל חטא: בבוקר בעת הקיצו משנתו ויחשוב בדעתו כי ישוב ויפשפש במעשיו, ולא יעות לפי כחו אפילו פסיעה אחת: לעת האוכל קודם שיאכל יתודה על כל עונותיו ואם עשה עווה בשום דבר, יתודה על דבר בהיותו, והיודי הזה ירחיקהו מכל עון וחטאת, כי אם יבוא לידי דבר עבירה יזחר ממנה ויאמר בלבו איך אעשה הרעה הגדולה הזאת להתנודות עליה, ולהיות מאותם שנאמר עליהם: ופתחו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו כבריתו, ואהיה כטובל ושרץ בידו, ואף כי אהיה בדעת קלה ומועטת לפני בוראי, ולא אוכל לעמוד נגד תאותי מפני כבודו שעשה מועטת כזאת, ובהעלותו דבר זה בלבו וברוחו אזי ישמר מעבירה:

ויהיה קל כצבי ונבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים, ואף מעון עקביו יהא נוהר, כי כל דרכיו יהיו במשקל, וכן אמר דוד המלך ע"ה: למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני, והם העונות והמצות שאדם דש בעקביו ויחשבם לכלום.

הגיע עת האוכל ויחפש ולא מצא את התרפים, אז יהא מודה ומשבח לפני בוראו על אשר עזרו משונאו, וזכה להיות שעשה אחת בתשובה בעולם הזה, וזכה יאכל אכילת שחרית, וקודם אכילת הערב

יתודה הכל כאשר אמרנו. וכן מזמן אכילה שבערב יעשה עד זמן שכיבה. הרי לך שלוש פרקים לשלושה ידיו. ככה יעשה כל הימים מיום תחלת תשובתו עד חודש ימים או שנה תמימה עד שיתחזק ביראת הבורא ויניח כל מעשיו הרעים, וכשישמור עצמו מן העבירות שהיה רגיל בהם וכמה פעמים באו לידו ונזהר מהם, לא יירא עוד, כי מן השמים יסייעוהו, ואף העבירות יחשבו לו לזכות.

ועל פשעיו הישנים אשר השליך מעליו יהיה תמיד תודה ומתחרט ומבקש עליהם מאת המקום למחוחם מספר הזכרונות, וגם יענה נפשו עליהם, ואם אדם חלש הוא כמזני שאינו יכול לסבול עינויים קשים ותעניות, ימשוך מתאוותיו ואל ימלא כל תאוותו, לא במאכל ולא במשתה. וכן אמר הרב רבי אברהם בר דוד זצ"ל שהיה אחד מחסידיו עולם "הגדר הגדול המעלה המפלא מניעת המאכלות". וכן פירוש דבריו: אל יעזוב לגמרי מלאכול בשר ומלשתות יין, כי דיך מה שאסרה התורה. אך בעת מאכלו לפני ועודנו תאב לאכול, יניח ממנו לכבוד הבורא מתאוותיו, ואל יאכל כפי תאוותו, ודרך זה ימנענו מחטוא, ויזכרנו אהבת הבורא יותר מתענית אחד בשבוע, כי זה בכל יום תמיד מידי אוכלו ומידי שתיתו יניח מתאוותיו לכבוד הבורא.

וישים לבו בתורה, אם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שני דפין, כי גדול תלמוד תורה שמביאו לידי מעשה, ויהיה מיסר עצמו בכפיית יצרו לתורה ולמצות והן הם יסורין של אהבה. ואל ילך אדם במצות הבורא כאדם העושה במקרה, פעמים עושה, פעמים מניח, אלא כלן יעשה בלב שלם תמיד. ואל יניח בשום ענין לא מפני עצלות ולא מפני בושה, כגון, אדם רגיל לאכול שלוש סעודות בשבת מצוה, ונתארח אצל בני אדם שאינם מחזיקים באותה מצוה, אל יניח המצוה מפני הבושה, כי אוי לה לאותה בושה, אלא יעיו פניו ויאמר שימו ואסעוד כפית במצות הבורא, וכן כל כיוצא בזה. ואפילו אם יהיו העולם מתלוצצים עליו, מכל מקום יש לו להיות כפתי בעיניהם ואל יעבור מצוה קטנה ממצות הבורא שעל זה נאמר "באהבתה תשגה תמיד" כלומר, באהבתה של מצוה תהיה שוגה ופתי להניח כל עסקיך ולרוץ בה, ודגמת זה מצוינו ברבי אלעזר בן פדת שהיה יושב בצד שוק התחתון של צפורי ועוסק בתורה וסדינו מטל בצד שוק העליון והיה נראה כפתי בעיני העולם בשביל אהבת מצות הבורא לעסוק בתורה. ואם עשה בן נפתר בחצי ימיו, נותנין לו שכר כאלו חי כל שבועים שנה ימי שנותיו במצות. וזה שאמר שלמה המלך ע"ה בהכמתו: "מתוקה שנת העוֹבֵד אִם מַעֵט וְאִם הֶרְבֵּה יֹאכֵל". אם ימיו מרבין או מועטין, שכרו של מועט, כשכרו של מרבה. משה פרנס את ישראל ארבעים שנה, ושמואל הנביא פרנס עשר שנים, ושקלן הכתוב כאחד, דכתיב: "משה ואהרן ככהניו ושמואל בקוראי שמו". משל למלך ששכר פועלים והתחילו במלאכה לעשות באמונה, אומר המלך לאחד מהם 'בא ונטייל במדינות בנות ופרדסים', הלך עמו כל היום, ואחרים טרחו במלאכתו, לעת ערב באו למלך ואמרו 'תן לנו שכרנו, ובא אותו שטנייל עם המלך ושאל שכרו כמו כן, אמרו האחרים 'למה יש לך ליקח, הלא לא טרחת כל היום כלו באמונה במלאכה', השיב להם 'על ידי לא נשאר לפעול, וראה המלך שהדין עמו ונתן לו שכרו, בן הוא כתיב במדרש תנחומא.

ואל ידמה השב בנפשו לומר למה זה הכל אינני לריק ולתהו בחי אכלה, כי אך תעמוד תשובתי לפני עונותי וכל מה שאוכל לעשות לא יועיל כנגד העונות אשר עברו עלי, אל יאמר בן, כי הבטיח הקב"ה עי' וזקאל הנביא, כי פשעיו לא יזכרו עוד, דכתיב 'והרשע כי ישוב מכל חטאתו אשר עשה ושמר את כל חקותי, ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות, כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו, בצדקתו אשר עשה יחיה'. ועוד מקרא מלא כתיב על הנבחרים על עונותיהם לחזק ידיהם לשוב, דכתיב 'ואתה בן אדם אמר אל בית ישראל בן אמתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו וכן אנתנו במקום ואיך נודה, אמור אליהם חי אני נאם יי אליהם אם אהפוך במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרךו ויחיה, שובו שובו מדרךכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל'. וכיד כל עבדיו הנביאים הזוהר אותנו

ערב ראש השנה

השכם ושלוח על עסק התשובה. וגם רבותינו חכמי הדורות הזוהרו מאוד על התשובה, ואמרו 'שוב יום אחד לפני מיתתך'. ואמרו 'גדולה מעלתם של בעלי תשובה מצדיקים גמורים, וזה שאמרו 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים, וגדולה תשובה שמנגעת עד כפא הכבוד, דכתיב "שובה ישראל עד יי אלהיך", והוא מן הדברים שנקראו קודם בריאת העולם. וכן אמרו בפירוש בפרשת בראשית ויאמר קין אל יי גדול עוני מנשוא". שעשה תשובה, ולכך יש בפסוק ז' תיבות, לפי שהתשובה עולה עד כפא הכבוד ז' רקיעים ז' אוירים, ועל ידי תשובה יבוא לציזן גואל, וכן כתוב "ובא לציזן גואל ולשבי פשע בעקב". ואין מי אשר יוכל לידע ולהגיע עד היכן כחה של תשובה.

לכן כל איש ירא וחרד ושיב אל לבו יראת הבורא, וישוב מכל חטאתיו ויבין לב חדש ונקי וטהור לעבוד את בוראו, וינהג את עצמו בכל אשר אמרנו, ועוד יוסיף כהנה וכהנה, ויהיה ערים ביראה לחשוב מחשבות אידך יוכל ליראה את השם הנכבד והנורא ולעשות חפצי בוראו בינו ובין קונו, ולא לעיני אדם להתפאר.

ואשרי הזוכה והמוזכה, וכל העולם לא נברא אלא בשבילו, שנאמר "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם" ודרשו רז"ל כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה.

מענייני ראש השנה

א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה'.

אמר רבי סימון, כתוב "כי מי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים אליו כה' אלוהינו בכל קוראינו אליו". רבי חנינא ורבי יהושע אומרים, איזו אומה כאומה זו (עם ישראל), שידעת אופייה של אלוהיה מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם, אדם שיש לו משפט, לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ולא גוזז ציפורניו, לפי שאינו יודע איך יצא גזר דינו, אבל עם ישראל אינם כן, אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם וגוזזים ציפורניהם ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, לפי שידועים שהקדוש ברוך הוא יעשה להם נס. לפיכך נוהגים להסתפר ולכבס ערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה ואין מזכירים חטא ועוון בתפילת ראש השנה'.

לעולם ה' דברך נצב בשמים'. תני בשם ר"א בכ"ה באלול נברא העולם... דתנינן בתקיעתא דרב ז'ה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לשלום, איזו לרעב איזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות', נמצאת אתה אומר ביום ר"ה בשעה ראשונה עלה במחשבה. בשניה - נתייעץ עם מלאכי השרת. בשלישי - כנס עפרו. ברביעי - גבלו. בחמישי - רקמו. בשישי - עשאו גולם. בשביעי - נפח בו נשמה. בשמיני - הכניסו לגן. בתשיעי - נצטוה. בעשירי - עבר. באחד עשר - נידון. בשנים עשר - יצא בדימוס. אמר הקב"ה לאדם. זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס'.

כתב החתם סופר שהמנהג הישר הוא שהאנשים יתפללו בראש השנה על לב פתוח לה' ולתורתו, והנשים תתפללנה על הפרנסה.

ההכנות לימים הנוראים

חודש אב

יש נהגו להתענות מ' יום כנגד הימים שמשה רבינו היה בהר סיני לקבל לוחות שניות. והנהגים כן לא יתענו בשבתות וימים טובים (ור"ח), ועל כן מקדימים ומתחילים להתענות מט"ז באב והלאה. (מהרי"ל) ורבים נהגו להתחיל מיד אחרי תשעה באב כדי שלא יהיו כל כך רצופים (יוסף אומן). ומאז, בכל ליל שבת (משבת נחמו ועד יום הכיפורים) חלקו השני של הקדיש שלפני תפילת לחש (מ"יתברך" והלאה) נאמר בניגון ימים נוראים, ומאריכים ביותר בתיבות "דאמירן בעלמא".

חודש אלול

בשבתות חודש אלול הש"ץ אומר "השכיבנו" בניגון בלילות שבת. במוצאי שבתות מאריכים באמירת "והוא רחום" ו"ברכו" בניגון ימים נוראים (ובפרט מאריכים ביותר במוצאי שבתות ויו"ט של מי הסליחות). בכל ימי חודש אלול תוקעים תשר"ג פעמים בסיום תפילת שחרית ותפילת ערבית. מתחילים מיום ל' באב בבוקר (מלבד כאשר חל בשבת), ומפסיקים שלושה ימים לפני ראש השנה. ביום מילה תוקעים אחרי המילה.

בשבת שלפני ראש השנה, נהגו בהרבה קהילות שהרב דורש לעורר את העם לתשובה. (מהרי"ל ומנהגות וורמיישא. ובמדרש איתא דבשעה שהחכם דורש הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל). לקראת ראש השנה צריך כל אדם לעבור על התפילות והפיוטים, ולהראות לילדיו ובני ביתו במחזור את הסדר כדי שלא יתבלבלו בראש השנה, ולא יצטרך להפסיק באמצע התפילה כדי להראות להם.

סליחות

המנהג הישן היה שרוב הציבור היו מתענים בעשרת ימי תשובה, ומרבים בהם בסליחות ותחנונים. ומכיון שחטרים ארבעה ימים שא"א לצום בהם (ר"ה שבת ועיו"כ) על כן מקדימים ומתענים עוד ארבעה ימים לפני ר"ה ואומרים בהם סליחות ותחנונים. ועל כן, החל מיום ראשון בשבוע שלפני ר"ה משכימים כל בוקר לסליחות (וכשחל בימי ב"ג או ג"ד מתחילים שבוע קודם כדי שתמיד ישאר ד' ימים).

בכל יום שאומרים סליחות אומרים ברכת "על נטילת ידיים" בניגון ימים נוראים. סדר הסליחות נאמר על פי נוסח אשכנז המובהק כמופיע בסדרי הסליחות נוסח אשכנז. מנהג נפוץ להתענות ביום ראשון של סליחות (מובא במהרי"ל ועוד).

(קיצור מבנה הסליחות: ש"ץ מתחיל 'ארון עולם' ואח"כ 'לך ה' הצדקה' ופסוקי שבח 'שומע תפילה עדין כל בשר יבוא וגו', חזן מתחיל בקו"ר 'הנשמה לך... ואח"כ אומרים 'כי על רחמין הרבים אנו בטוחים' (מערה"ה עד יו"כ אומרים פיוט 'פתיחה' לפני 'כי על רחמין'). 'אל ארך אפים אתה' י"ג מידות, ובסיומן (אחרי 'ורב חסד לכל קוראין') אומר הש"ץ (פסוק 'ועתה יגדל' ו) חצי קדיש. ואז אומרים את הפסוקים הקבועים לפני סליחה ראשונה (המתחילים 'מה נאמר').

בימים שעד ער"ה אומרים בכל יום ג' סליחות ופזמון וחטאנו, ובער"ה אומרים פתיחה וט"ו סליחות (שמטוכם ג' סליחות, ה' שניות, ד' שלישיות, וג' עקידות). פזמון, חטאנו, זכור ברית. ובעש"ת אומרים כל יום פתיחה, ה' סליחות, עקידה, פזמון, חטאנו, ותחינה (לפני 'מכניסי רחמים') ס"ה י' פיוטים כנגד י' ימי תשובה. בעיו"כ אומרים כמעט אותו סדר סליחות כמו בער"ה בשינויים קלים (הפיוטים - פתיחה, עקידה אחרונה, פזמון, וחטאנו שונים מער"ה, ובנוסף מקדימים את הסליחה השלישית לפני הראשונה). ביום שלפני ערב ר"ה אומרים את ה'חטאנו' 'ארון משפט בקרבך' (וכשער"ה ביום ראשון אומרים 'ארון משפט' ביום שישי).

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה (ואין משלימים התענית עד הלילה, אלא עד סיום תפילת ערבית, אף אם הוא עדיין יום. אך כשחל ברית מילה בער"ה, עורכים את הסעודה לפני חצות וכל הקוראים אוכלים בלי התרת נדרים),

משכימים לפני עלות השחר ומרבים מאוד בסליחות. (אומרים פתיחה, ט"ו סליחות, פזמון (שופט כל הארץ), חטאנו, פזמון שני (זכור ברית), תחנון לפני וידוי, ולפני 'מכניסי רחמים'. בשני הפזמונים פותחים הארון).

אם סיימו סליחות לפני שהאיר היום אומרים תחנון בסיום הסליחות, ונוהגים לאכול לפני עלות השחר. בתפילת שחרית אומרים ברכת על נטילת ידים בניגון ימים נוראים (כבשאר ימי הסליחות), מאריכים ב'ברכו' בניגון ימים שא"א בהם תחנון. אין אומרים תחנון ולא למנצח (ולא אל ארך אפים אם ר"ה חל בימים ג"ד) ואין לימוד בסיום התפילה.

(כשחל ר"ה בימים ה"ו מכריזים בסיום התפילה: **עֲרוּב תַּבְּשִׁילֶיךָ!**)

התרת נדרים

בסיום תפילת שחרית עושים 'התרת נדרים'. המתיר עומד לפני שלושה אנשים שיושבים ואומר להם:

שְׁמַעוּ נָא רַבּוֹתַי דֵּינִים מִמֶּהֵים. כָּל נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ אָסֵר אוֹ קוֹנָם אוֹ חֵרֶם שֶׁנִּדְרַתִּי אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּהִקְיִן אוֹ בְּחִלּוֹם, אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בַשְּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שְׂאִינָם נִמְחָקִים וּבִשֵּׁם הַיְיִה בְּרוּךְ הוּא, וְכָל מִינֵי נְזִירוֹת שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי, וְאֶפְלוּ נְזִירוֹת שֶׁמְשׁוֹן, וְכָל שׁוּם אָסוּר, וְאֶפְלוּ אָסוּר הֶנְאָה שֶׁאָסַרְתִּי עָלַי אוֹ עַל אַחֲרִים, בְּכָל לְשׁוֹן שֶׁל אָסוּר, בֵּין בְּלִשׁוֹן אָסֵר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם וְכָל שׁוּם קִבַּלְתָּ אֶפְלוּ שֶׁל מְצוּהָ שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי בֵּין בְּלִשׁוֹן נֶדֶר, בֵּין בְּלִשׁוֹן נְדָבָה, בֵּין בְּלִשׁוֹן שְׁבוּעָה, בֵּין בְּלִשׁוֹן נְזִירוֹת, בֵּין בְּכָל לְשׁוֹן, וְגַם הִנְעַשְׂתָּה בְּתַקִּיעַת כֶּף, בֵּין כָּל נֶדֶר וּבֵין כָּל נְדָבָה, וּבֵין שׁוּם מְנַהֵג שֶׁל מְצוּהָ שֶׁנִּהְגַּתִּי אֶת עַצְמִי וְכָל מוֹצֵא שִׁפְתַי שֶׁיֵּצֵא מִפִּי, אוֹ שֶׁנִּדְרַתִּי וְנִמְרַתִּי בְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְצוּהָ מִהַמְצוּת אוֹ אִיזוֹ הִנְהַגְתָּ טוֹבָה אוֹ אִיזוֹהָ דָבָר שֶׁנִּהְגַּתִּי שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְלֹא הִתְנִיתִי שְׂיֵהָא בְּלִי נֶדֶר, הֵן דָּבָר שֶׁעָשִׂיתִי, הֵן עַל עַצְמוֹ, הֵן עַל אַחֲרִים, הֵן אוֹתָם הִידוּעִים לִי, הֵן אוֹתָם שֶׁכָּבַד נִשְׁכַּחוּ מִמֶּנִּי, בְּכִלְהוֹן מִתְחַרְטָנָא בְּהוֹן מַעֲקָרָא, וְשׁוֹאֵל וּמִבְקָשׁ אֲנִי מִמַּעַלְתְּכֶם הַתְּרָה עֲלֵיהֶם. כִּי יֵרְאֵתִי

פֶּן אֶפְשֵׁל וְנִלְכַּדְתִּי חֶסֶם וְשָׁלוֹם, בְּעוֹן נְדָרִים וְשְׁבוּעוֹת וְנִזְיוֹרוֹת וְחֲרָמוֹת וְאַסְרִים וְקוֹנָמוֹת וְהִסְכָּמוֹת. וְאֵין אֲנִי תוֹהָא חֶסֶם וְשָׁלוֹם עַל קַיּוֹם הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים הֵהֵם שְׁעֵשִׂיתִי. רַק אֲנִי מִתְחַרֵּט עַל קִבְּלַת הָעֲנִינִים בְּלִשׁוֹן נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ נִזְיוֹרוֹת אוֹ אֶסֶר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם אוֹ הִסְכָּמָה אוֹ קִבְּלָה בְּלִבִּי. וּמִתְחַרֵּט אֲנִי עַל זֶה שְׁלֹא אֶמְרָתִי הִנְנִי עוֹשֶׂה דְבָר זֶה בְּלִי נֶדֶר וְשְׁבוּעָה וְנִזְיוֹרוֹת וְחֵרֶם וְאַסְרִי וְקוֹנָם וְקִבְּלָה בְּלִבִּי. לָכֵן אֲנִי שׂוֹאֵל הַתְּרָה בְּכִלְהוֹן וְאֲנִי מִתְחַרֵּט עַל כָּל הַנּוֹפֵר, בֵּין אִם הָיוּ הַמַּעֲשִׂים מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּמִמוֹן, בֵּין מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּגוּף, בֵּין מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים אֶל הַנִּשְׁמָה. בְּכִלְהוֹן אֲנִי מִתְחַרֵּט עַל לִשׁוֹן נֶדֶר וְשְׁבוּעָה וְנִזְיוֹרוֹת וְאַסְרִי וְחֵרֶם וְקוֹנָם וְקִבְּלָה בְּלִבִּי. וְהִנֵּה מִצַּד הַדִּין, הַמִּתְחַרֵּט וְהַמִּבְקֵשׁ הַתְּרָה צָרִיךְ לִפְרֹט הַנֶּדֶר. אֲךָ דַּעוּ נָא רַבּוֹתֵי כִי אֵי אֶפְשֵׁר לִי לִפְרֹטֵם כִּי רַבִּים הֵם. וְאֵין אֲנִי מִבְקֵשׁ הַתְּרָה עַל אוֹתָם הַנְּדָרִים שְׂאֵין לְהַתִּיר אוֹתָם. עַל כֵּן יִהְיוּ נָא בְּעֵינֵיכֶם כְּאֵלוֹ הַיִּיְתִי פוֹרְטָם:

המתירים אומרים לו שלוש פעמים:

הַכֹּל יִהְיוּ מִתְּרִים לָךְ, הַכֹּל מִחוּלִים לָךְ, הַכֹּל שְׂרוּיִים לָךְ, אֵין כָּאֵן לֹא נֶדֶר וְלֹא שְׁבוּעָה, וְלֹא נִזְיוֹרוֹת, וְלֹא חֵרֶם, וְלֹא אֶסֶר, וְלֹא קוֹנָם. יֵשׁ כָּאֵן מַחִילָה וְסְלִיחָה וְכַפָּרָה. וּכְשֶׁם שְׁמִתִּירִים בְּבֵית דִּין שָׁל מִטָּה, כִּךָּ יִהְיוּ מִתְּרִים בְּבֵית דִּין שָׁל מַעֲלָה.

והמתיר מוסר מודעה:

חֲרִי אֲנִי מוֹסֵר מוֹדְעָה לְפָנֶיךָ. וְאֲנִי מִבְטֵל מִכָּאֵן וְלִהְיָא מַה שְׂאֶקְבֵּל עָלַי כָּל הַנְּדָרִים וְכָל שְׁבוּעוֹת וְנִזְיוֹרוֹת וְאַסְרִים וְקוֹנָמוֹת וְחֲרָמוֹת וְהִסְכָּמוֹת וְקִבְּלָה בְּלִבִּי. הֵן בְּהַקִּיץ, הֵן בְּחֵלוֹם, הֵן מִנְדְרֵי תַעֲנִית בְּשַׁעַת מִנְחָה, וּבְאִם שְׂאֶשְׁבַּח לְתַנְאֵי מוֹדְעָה הַזֹּאת, וְאֶדְר מֵהַיּוֹם עוֹד, מַעֲתָה אֲנִי מִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶם, וּמִתְנַה עֲלֵיהֶם, שְׂיִהְיוּ כֻלָּם בְּטָלִים וּמִבְטָלִים, לֹא

ערב ראש השנה

שְׁרִירִין וְלֹא קְיָמִין, וְלֹא יְהוֹן חֲלִין פְּלֵל וּכְלָל. בְּבָלֶם מִתְחַרְטָנָא בְּהוֹן
מִעֲתָהּ וְעַד עוֹלָם:

סדר פרוזבול

ערב ראש השנה של סוף שנת השמיטה יש לעשות 'פרוזבול' כדי שלא ישמטו הלוואותיו. וכך סדרו:
כותבים את הנוסח הבא על דף ומקריאים אותו בפני שלושה אנשים והם חותמים עליו.

שטר פרוזבול

אנו הח'מ מאשרים בזה כי בא לפנינו פלוני בן פלוני ואמר לנו:
הן שנה זו היא שנת השמיטה,

ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים בנקים חברות ומוסדות.

קנו ממני בקנין גמור שאני מזכה על ידכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי לכל אחד מבעלי
החובות שחייבים לנו שאין להם קרקע, עד מוצאי ראש השנה שנת פלונית.

מוסרני לדיינים דעיר פלונית הלא המה: הרב פלוני, והרב פלוני, והרב פלוני.

שכל חוב שיש לי וכן אותם שיש לאשתי וילדי הגדולים והקטנים שאגבנו כל זמן שארצה.

ואם אין מועילה מסירה אלא לבית דין בפני, הנני מוסר לכם הרבנים היושבים כאן,

שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

והואיל ופלוני בן פלוני מסר לנו ככל האמור לעיל, מילי דפרוזבולא כדתיקון חז"ל,

חתמנו שמנו ביום פלוני חודש פלוני שנה פלונית

נאום פלוני בן פלוני, נאום פלוני בן פלוני, נאום פלוני בן פלוני.

ההבנות לקראת יום הדין

אחר היציאה מבית הכנסת בשחרית הולכים לבית הקברות, (להראות שלולי רחמי ה' אנו חשובים
כמתים, ושיזכור לנו זכות הצדיקים שוכני עפר). מקיפים אותו, ומרכים בתפילות ובתחנונים על קברי
הצדיקים. (אין אומרים תהילים ליד קברות משום 'לועג לרש'), ולאחר מכן נותנים צדקה לעניים. (ויש
שכתבו לתת צדקה לפני כן כדי שתקובל תפילתו, (מטה משה) אך אם חושש למראית העין שכולם
נותנים אחרי בית הקברות והוא לא, יתן גם לפני וגם אחרי [יוסף אומץ]).

רוחצים ומגלחים ונוטלים הצפרניים לכבוד יום הדין להראות שאנו מובטחים בא רחום שמכפר וסולח
לעונותינו. ונוהגים לטבול בערב ראש השנה.

בבית הכנסת פורסים פרוכת ומכסאות בצבע לבן, ומשאירים אותם עד מוצאי יום הכיפורים. בימי
קדם נהגו להציע עשבים על הרצפה לפני ר"ה כדי שלא ישתחוו על רצפת האבנים.

עירוב תבשילין

כשחל ראש השנה בימים חמישי ושישי, יש לערוך 'עירוב תבשילין' בערב ראש השנה כדי להתיר
הכנה מיום טוב לשבת (ומכריזים בבית הכנסת בבוקר ובערב להזכיר לקהל שיעשו כל אחד בביתו).
ואם שכח ולא עירב יעשה שאלת חכם. (ויתר דיניו עיין בשו"ע ופוסקים אור"ח סי' תקכו).
וכך סדרו: המערב מכין פת (לכתחילה פת שלמה כביצה) ותבשיל כזית (כגון בשר, דגים, או ביצים,
אבל לא דיסה וכיוצא בה).

מעיקר הדין כל אחד מערב לעצמו, וגדול העיר מערב לכולם. אך המנהג שכל אחד מערב עבור כל
בני העיר, ומזכה להם ע"י אחר שאינו סמוך על שולחנו. (ראה פירוט בשו"ע אור"ח שסו), ואז מוסיף
"לנו ולכל הדורים בעיר הזאת".

נוטל את הפת והתבשיל ומברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל מִצְוַת עֵירוּב:**

ואומר:

מי שאינו מבין ארמית יאמר זה:

**עַל יְדֵי עֵירוּב זֶה יְהִי מִקָּרָן לָנו
לְאִפּוֹת וּלְבִשְׂלָא וּלְהַטְמִין
וּלְהַדְלִיק נֵר וְלַעֲשׂוֹת כָּל צְרָכֵינוּ מִיּוֹם
טוֹב לְשַׁבָּת, וְלָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בְּעִיר
הַזֹּאת:**

לשון חז"ל:

**בְּהַדְרִין עֵירוּבָא יְהִי שְׂרָא לָנָא
לְמִיפָא וּלְבִשְׂלָא
וּלְאַמְמָנָא וּלְאַדְלָקָא שְׁרָנָא וּלְמַעְבָּד
כָּל צוּרְכָנָא מִיּוֹמָא טַבָּא לְשַׁבָּתָא
וְלָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בְּעִיר הַזֹּאת:**

הדלקת נרות

סדר הדלקת נרות כשחל ר"ה בשבת

כשחל ראש השנה בשבת מדליקים נרות שבת ויר"ט לפני כניסת השבת.
(כשחל בחול יש מדליקים בלילה לפני הסעודה ויש מדליקים בכניסת יו"ט).
כשחל בשבת פורשת ידיה על הנרות לאחר ההדלקה ומברכת:

**בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
לְהַדְלִיק נֵר שָׁל (בשבת שַׁבָּת) יוֹם טוֹב:**

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁתַּחֲוֶנוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעֵנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה:

מנחה לערב ראש השנה

(כשחל ראש השנה בימים חמישי ושישי אם מתפללים מנחה סמוך לשקיעה, ולא יהיה פנאי להכריז אחרי מנחה, מכריזים כעת בבית הכנסת לעשות עירוב תבשילין).

אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִחַלְלוּךָ סֵלָה:

אֲשֶׁרֵי הָעַם שְׁכַבְתָּ לּוֹ אֲשֶׁרֵי הָעַם שִׁי אֱלֹהֵיו:

תְּהַלֵּה לְדוֹד אַרְוֹמָמָה אֱלוֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרָכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּכָל־יוֹם אַבְרָכְךָ וְאַהֲלֵלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גְּדוֹל יי וּמְהִלָּל מְאֹד
וְלַגְדֵּלְתוּ אֵין חֶקֶר: דוֹר לְדוֹר יִשְׁבַח מַעֲשֵׂיךָ וּגְבוּרַתֶיךָ יְגִידוּ: הָדָר
כְּבוֹד הַדָּרְךָ וְדַבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה: וְעוֹז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ וְגַדֵּלְתֶךָ

ערבית לליל ראש השנה

בליל יום טוב ראשון ניתן להתפלל מיד לאחר מנחה (וקב"ש) אף מבעוד יום. אך בליל שני יש לאחר את התפילה עד צאת הכוכבים. ובימי רש"ר הירש הנהיגו לשיר במקלה את פסוקי 'מה טובו' (עמ' 72) לפני ערבית של ליל יום טוב שני.

בעוד הש"ץ אומר 'ברכו' אומר הקהל בלחש:

יְתַבְרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר שְׁמוֹ שֶׁל מַלְאָךְ מַלְכֵי
הַמַּלְאָכִים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְרוֹמֵם
עַל כָּל בְּרָכָה וְתַהֲלָה, וְהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא
אַחֲרוֹן וּמְבַלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים, סְלוּ לְרַכֵּב
בְּעֲרֹבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ. בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלְכוּתוֹ
לְעוֹלָם וָעֶד:

ש"ץ מאריך באמירת 'ברכו' בניגון
ימים נוראים:

בְּרָכּוֹ אֶת יי
הַמְבָרָךְ:

קהל וש"ץ יחדיו:

בְּרוּךְ יי הַמְבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מַלְאָךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
בְּדָבָרוֹ מַעְרִיב עַרְבִים, בְּחֻכְמָה
פּוֹתַח שְׁעָרִים, וּבְתַבּוּנָה מְשַׁנֶּה עֵתִים,
וּמַחְלִיף אֶת הַזְּמַנִּים, וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים
בְּמִשְׁמַרְתֵּיהֶם בְּרַקוּעַ בְּרָצוֹנוֹ. בּוֹרָא יוֹם
זָלִיָּלָה, גּוֹלֵל אֹזֶר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי
אֹזֶר. וּמַעְבִּיר יוֹם וּמְבִיא לַיְלָה וּמְבַדִּיל בֵּין

ברכת שנה טובה לליל ראשון של ראש השנה

בסיום התפילה מברכים איש את רעהו:

(יש נוהגים שמסבכים מבית לבית לברך את ריעיהם בשנה טובה. [נשור ומהר"ל]).

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכְתְּבֵנִי! (תִּכְתְּבֵנוּ / תִּכְתְּבֵנָה)

והמתברך עונה: **גַּם אֶתְּהָ! (אֶתְּ / אֶתְּם / אֶתְּנָ)**

ברכת הבנים

בסיום התפילה נוהגים לברך את הבנים (והרב את כל ילדי בית הכנסת) כמו בכל שבת ויו"ט.

לבנות	לבנים
יְשַׁמְךָ אֱלֹהִים	יְשַׁמְךָ אֱלֹהִים
בְּשָׂרָה רַבָּקָה רַחֵל וְלֵאָה:	בְּאֶפְרַיִם וְכַמְנֶשֶׁה:
יְבָרְכֶךָ יי וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְּךָ:	יְבָרְכֶךָ יי וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְּךָ:
יִשְׂא יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שָׁלוֹם:	יִשְׂא יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שָׁלוֹם:

סדר סעודת ליל ראש השנה

הדלקת נרות לר"ה שחל בחול

ביום טוב הראשון שחל בחול יש נוהגים להדליק בליל יום טוב לאחר התפילה, ויש נוהגים להדליק כרגיל לפני כניסת יום טוב. (וביו"ט שני אסור להדליק את הנרות לפני צאת הכוכבים של מוצאי יו"ט ראשון). לפני ההדלקה מברכים: (ללא פרישת ידיים על הנרות).

בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:
בליל שני נותנת עיניה בפרי חדש לפני ברכת שהחינו.

בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר חִיְנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה:

למנהג רוב אשכנז אין צריך להשלים תענית ער"ה ולכן יכול לקדש ולאכול מיד בסיום התפילה אף אם הוא עדיין יום. (יש שכתבו שאם הוא כמעט לילה עדיף להמתין מעט עד הלילה כדי שירוויח תענית גמורה. יוסף אומץ).

(כשחל בשבת יש נוהגים לומר 'שלום עליכם' ו'ראשת חיל' לפני הקידוש כככל שבת). המנהג הרווח ברוב אשכנז (ופולין הישנה) שנוטלים ידיים לסעודה לפני הקידוש. ומברכים 'על נטילת ידיים'.

☞ קידוש לילי ראש השנה בבית ☞

כשחל בשבת אומרים קודם בלחש: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר וּבְקוֹל רַם: יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

וַיְבָרֵךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם: וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלֹאכֶתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי מְכַל-מְלֹאכֶתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים אֶת-
 יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל-מְלֹאכֶתוֹ
 אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

סְבָרֵי [פְּהַנִּים] מְרַנֵּן וּרְבִנֵּן וּרְבֹתֵי:

**בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
 בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:**

בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
 בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם זְרוּמָמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן
 וַקְּדָשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֵּן לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה

כשחל בשבת

אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה וְאֶת יוֹם
 הַזְּכָרֹן הַזֶּה וְכָרוֹן תְּרוּעָה בְּאַהֲבָה

כשחל בחול

אֶת יוֹם הַזְּכָרֹן
 הַזֶּה יוֹם תְּרוּעָה

מִקְרָא קִדְּשׁ זָכָר לְיַצִּיאת מִצְרַיִם: כִּי בָנוּ בְּחֶרֶת
 וְאוֹתָנוּ קִדְּשֵׁת מִכָּל הָעַמִּים וְדִבְרָךְ מִלְּכָנוּ
 אָמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יי, מֶלֶךְ עַל כָּל
 הָאָרֶץ, מִקְדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזְּכָרוֹן:

במוצאי שבת מוסיפים נר והבדלה:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרָא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:
 בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְּבַדִּיל בֵּין קִדְּשׁ
 לְחוֹל בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים. בֵּין יוֹם
 הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה. בֵּין קִדְּשֵׁת שַׁבָּת
 לְקִדְּשֵׁת יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּת. וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת
 יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה קִדְּשֵׁת. הַבְּדִלָּת וְקִדְּשֵׁת אֵת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 בְּקִדְּשֵׁתְךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְּבַדִּיל בֵּין
 קִדְּשׁ לְקִדְּשׁ:

בליל שני נוהגים להניח פרי חדש וכדומה לפני המקדש בזמן ברכת שהחיינו.

בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ
 וְהַגִּיעֵנוּ לְזִמְן הַזֶּה:

לאחר הקידוש מברכים על לחם משנה ויש נוהגים שמטבל פרוסת 'המוציא' בדבש. ונוהגים לאכול בכל סעודות ראש השנה מאכלים מתוקים. והמהרי"ל הביא למנהג זה סמך מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים. ואין אוכלים מאכלים חמוצים, ואין אוכלים בראש השנה אגוזים עד לאחר מוסף של יום ב', (שהאגוזים מפריעים לכוונת התפילה), ויש מחמירים עד מוצאי ר"ה. מהרי"ל נהג לאכול ענבים לראשונה בליל ב' דר"ה כדי לברך עליהם שהחיינו. (ודלא כהגר"א שאסר ענבים ע"פ סוד).

סימני ראש השנה

כמבואר בגמ' (כריתות ו. הוריות יב.) נוהגים לאכול בליל ראש השנה מאכלים המורים על סימן טוב. ומבואר בראשונים שעצם אכילת ה'סימנים' פועלת סימן טוב על האדם האוכלם. בתקופת האחרונים פשט המנהג להתפלל בשעת אכילת ה'סימנים' שתתחדש עלינו שנה טובה.

נוטל בימינו את התמר (ואם אין תמר יקח הרימון, ואם אין רימון נוטל תפוח מתוק עם דבש) ומברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ:

ואוכל ואח"כ אומר נוסח ה"יהי רצון" כדלהלן.

(המנהג הנפוץ היה לומר את בקשת "יהי רצון" לאחר אכילת כל סימן. וביוסף אומץ כתב לאומרו קודם אכילת הסימן, ואף קודם הברכה עליו, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לאכילה. ויש מוסיפים לומר אחרי תיבות "יהי רצון", את התיבות - "מלפניך יי אלקינו ואלקי אבותינו").

תמר - יְהִי רְצוֹן שְׂפִיתָמוּ שְׁוֹנְאֵינוּ עִם כָּל חַטְאֵתֵינוּ:

רימון - יְהִי רְצוֹן שְׂפִירְבוּ זְכוֹתֵינוּ בְּרִמּוֹן:

תפוח בדבש

התפוח בדבש מוזכר ברוב המקורות כסימן העיקרי בין סימני ראש השנה, ויש לקחת דווקא תפוח ע"פ הסוד. במהרי"ל פסק שאין מברכים על הדבש כי התפוח עיקר. אך ביוסף אומץ כתב שמי שחושש שמא הדבש עיקר יכול לאכול מעט דבש בנפרד לפני אכילת התפוח ולברך עליו 'שהכל'.

יְהִי רְצוֹן שְׂתַתְּחֵדֵשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה

וּמְתוּקָה:

ונוטל אחד מהמינים שברכתו 'האדמה' ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי

הָאֲדָמָה:

קדא - יְהִי רָצוֹן שְׂפִירָאוֹ לְפָנֶיךָ זְכוֹתֵינוּ וְיִקְרַע רוּעַ גְּזֵר דִּינֵנוּ:

רוביא - יְהִי רָצוֹן שְׂפִירָבוּ זְכוֹתֵינוּ וּנְכַסֵּינוּ וְשִׁירְבוּ יִשְׂרָאֵל:

ברתי - יְהִי רָצוֹן שְׂפִירָתוֹ שׁוֹנְאֵינוּ וְכֹל מְבַקְשֵׁי רַעְתָּנוּ:

סילקא - יְהִי רָצוֹן שְׂפִירָתְלָקוּ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְיִסְתַּלְקוּ אוֹיְבֵינוּ:

ראש איל - יְהִי רָצוֹן שְׁנֵהֲיָהּ לְרֵאשׁ וְלֹא לְזָנָב: מהר"ם ומהר"ל נהגו לאכול הראש עם דבש

הגים - יְהִי רָצוֹן שְׁנַפְרָה וְנִרְבָּה בְּדָגִים:

מהר"ל נהג לאכול גם קישואים, שהוא מקרר ומונע מהרגל דבר, והיה מברך עליו שהחיינו ולא האדמה, מכיון שהוא בא תוך הסעודה. לקט יושר - ענייני ימים נוראים: "ואין אמר זמירות אפילו בשבת שלפני ר"ה, לשנה אחרת אמר זמירות בנחת".

(עניין זה למעט בשירה בראש השנה מובא גם כמטה אפרים שכותב לשיר שלום עליכם כליל ר"ה שחל בשבת "בנעימה ובשמחת הלב, אך לא בשירה וזמרה כשאר ימות השנה כי הוא יום ספרי חיים וכו' וצריך להיות ירא וחרד מאימת הדין") בסיום סעודות ראש השנה נוהגים לשיר 'שיר המעלות בשב"ח'... 'תהלת ה' וכו' באחד מניגוני היום. (להלן ניגונים ששמעתי ממשפחות שונות יוצאי אשכנז: 'אשר אימתך', 'היום הרת עולם', 'אאפיד נור איום', 'אדון עולם' של ימים נוראים, 'יגדל' של ימים נוראים, ניגון קדיש נבחר, ברכת כהנים לימים נוראים, אדר והוד, ועוד).

בברכת המזון מוסיפים (רצה בשבת ו) יעלה ויבוא 'ביום הזכרון הזה', ובסוף הברכה 'הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב', 'הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה'.

יש מסתפקים האם ה'סימנים' טעונים ברכה כלל, כיון שבאים לפעמים בתוך הסעודה, ועל כן טוב לברך 'האדמה' על מין אחר שבוודאי טעון ברכה בסעודה, כגון בננה (תשובות והנהגות).

שחרית לראש השנה

משכימים לבוא לבית הכנסת, והוא אחת מחמש השכמות. (תזכורת: להביא בד להפסיק ב"ואנחנו כורעים").

בגדי לבן

לתפילות שחרית ומוסף של ראש השנה לובשים 'סארגנס' (קיטל) ומצנפת לבנה (ורבים נוהגים להתעטף בטלית לבנה לגמרי, שפסיה לבנים). אך נערים ובחורים וחתן בשנה ראשונה אינם לובשים 'סארגנס' אלא רק מצנפת לבנה.

אבל לובש בגדי לבן כנ"ל, אך מכסה אותם תחת בגדיו והמצנפת תחת כיסוי ראש שחור, ומתעטף בטלית של חול עם עטרה שחורה. אך כאשר האבל משמש כש"ץ (בשעת הדחק כשאין לו מחליף) לובש בגדי לבן ככל שאר הציבור.

לפני שיכנס לבית הכנסת ישהה מעט ויאמר:

וְאֲנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבּוֹא בֵּיתְךָ אֲשֶׁתְּחֹה אֶל־הַיִּכְל־קְדֹשְׁךָ

בִּירְאָתְךָ:

ויכנס בנחת וביראה ויאמר: בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרִגְשׁ:

כשיכנס לבית הכנסת יאמר:

מִהַר־מִבּוֹ אֶהְלִיךְ יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל: וְאֲנִי

בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבּוֹא בֵּיתְךָ אֲשֶׁתְּחֹה אֶל־

הַיִּכְל־קְדֹשְׁךָ בִּירְאָתְךָ: יי אֶהְבְּתִי מְעֹז בֵּיתְךָ וּמְקוֹם

מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ: וְאֲנִי אֲשֶׁתְּחֹה וְאֶכְרַעָה. אֶבְרַכָּה

לְפָנַי יי עֵשִׂי: וְאֲנִי תְּפַלְתִּי־לְךָ יי עֵת רְצוֹן אֱלֹהִים

בְּרַב־חֶסֶדְךָ עֲנֵנִי בְּאֵמַת יִשְׁעֶךָ:

ברכות השחר

ש"ץ אומר בקול רם את ברכות השחר (ולפחות את תחילתן וסיומן כל ברכה),

והציבור עונים "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן".

למנהג פפד"מ הישן, שליח ציבור של ברכות השחר ופסוקי דזמרה אינו עומד לפני התיבה אלא במקומו כשאר הקהל (דברי קהלת). ויש מקומות ששמרו על מנהג זה לכל הפחות בימים נוראים.

חזרת הש"ץ

פותחים הארון

אֲדַנִּי שְׁפַתִּי תִפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ ואלהי
 אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי
 יִצְחָק, ואלהי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר
 וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן, גּוֹמֵל חַסְדִּים
 מִזִּבְחֵי, וְקִנְיַת הַכֹּל, וְזוֹכֵר חַסְדֵי אֲבוֹת,
 וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבָנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ
 בְּאַהֲבָה.

□ רשות לאמירת הפיוטים, על פי עצתם וסודם של החכמים.

מִסֹּד חֲכָמִים וְנְבוֹנִים. וּמִלְּמֹד דְּעֵת
 מְבִינִים. אֶפְתָּחָה פִּי בְּתִפְלָה
 וּבְתַחֲנוּנִים. לְחִלּוֹת וּלְחַנּוּן פְּנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי
 הַמְּלָכִים וְאֲדַנִּי הָאֲדוֹנִים:

□ הזכרת זכות אברהם אבינו ושרה שנפקדה בראש השנה: ע"פ א"ב. פיוטי יום ראשון של ראש השנה נתחברו ע"י רבי אלעזר הקליר.

הגיע הפחד של יום הדין.	אֶת חֵיל יוֹם פְּקֻדָּה.
מפחדו כל בשר ימהר.	בְּאֵימּוֹ כָּל לָחֶם לְשֻׁקָּה.
ניגשים בו לכרוע ברך.	גְּשִׁים בּוֹ בַּרְךְ לְקוֹדָה.
וליישר דעתם כקרבו עולה.	דַּעַם לַיִשָּׁר בְּעַל מוֹקְדָה:
הבורא שופט כל המחשבות כאחת.	הַיּוֹצֵר יַחַד בְּסֵל גְּשָׁפֵט.
ועני ועשיר ישפטו בשווה.	וְשׁוֹעַ וְדַל בְּפִלּוּם יִשְׁפָּט.
זכר אברהם אבינו שאמר "לא יעשה משפט?".	זָכַר לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט.
תחינתו שערך תיזכר במשפט.	חֵין עָרְבוּ יוֹזֵר בְּמִשְׁפָּט:
לפני שהקב"ה יצר כל נברא.	טָרַם כָּל מַפְעַל חֶצֶב.
תכנו במחשבתו לברוא את אברהם אבינו.	יָזַם בְּמַחֲשַׁבַת צוּר חֶצֶב.
מאחוריו ומלפניו נבראו דורות והוא באמצעו.	בְּאַחֲוֹר וּקְדָם בְּתוֹךְ נַחֲצֵב.
כדי להעמיד על צדקותו את כל בני האדם.	לַיְהִב עָלָיו כָּל הַמַּחֲצֵב:

אֶת חֵיל יוֹם פְּקֻדָּה. נ"פ מוסיפים לפני כו פתיחה: יְרֵאתִי בַפְּצוֹתַי שִׁיחַ לְהִשְׁחִיל. קוּמִי לְחַלּוֹת פְּנֵי נוֹרָא וְדָחִיל. וְקִטְנֵתִי מַעַשׂ לְכוּ אֲזַחִיל. תְּבוּנָה חִסְרֵתִי וְאִיךְ אוֹחִיל. יוֹצְרִי הִבְיַנֵּי מוֹרְשָׁה לְהַנְחִיל. אֵילָנִי וְאִמְצָנִי מִרְפִּיּוֹן וְחִיל. לַחֲשֵׁי יִרְצָה כְּמִנְטִיף וּמִשְׁחִיל. בְּטוּיִי גְמַתָּק כְּצוֹף נָחִיל. רְצוּי בִישָׁר וְלֹא כְּמַכְחִיל. מִשְׁלַחִי לְהַמְצִיא כֶּפֶר וּמוֹחִיל. שְׁאֲגִי יִעָרֵב וְלֹא כְּמִשְׁחִיל. הַעֲתֵר לְגִנְשִׁים וְנַחֲשִׁים כְּזַחִיל. חֲנוּן כְּהַבְטִיחָךְ לְבִנְיָמִן מִחִיל. זָעָקִי קֹשֶׁב בְּעַת אֲתַחִיל. קִרְבִּי יִחְמְרוּ בְּחֻקְךָ חִלּוּחִיל. וּמֵאִמַּת הַדִּין נִפְשֵׁי תַבְחִיל. אִם כְּגִמּוּל, הֲלֹב חִיל. מִקּוֹרֵי עַפְעַפִּי אֵזֵל כְּמִזְחִיל. צְדָקָה אֶקְנֶה מִמֶּךָ וְאוֹחִיל. יִשָּׁר הוֹרֵי זָכְרָה לְהֶאֱחִיל. חֵם לְבִי בְּהִגִּינִי יִגְחִיל. יִסְתַּעַר בְּקִרְבִּי בְּעַת אֲתַחִיל:

מִנְתּוֹ בְּהַיּוֹם כַּח דִּשְׁנָה. אשתו היום חודשה בכוח חדש.

נִצֵּר לְהַחֲנִיט לְתַשְׁעִים שָׁנָה. להפקד בן אחרי תשעים שנה.

סִימָה אֹת הַיּוֹת לְשׁוֹשְׁנָה. נקבעה לסימן לישראל
המשולים לשושנה.

עֵבֶר לְפָנָיו בְּזֶה רֵאשׁ הַשָּׁנָה: שיפקדו לפניו גם הם
בראש השנה.

פְּלָצוּ פְּרָחִיָּה בְּחֹק יוֹם. הופחדו צאצאיה ביום זה.

צָנַתְּם פָּנֵי כֶסֶם אִיוֹם. לעמוד לפני כסא הקב"ה.

קוֹל דִּבּוּרְכֵם יִרְחִישׁוּ הַיּוֹם. קול דיבורם ישמיעו היום.

רוֹגְזִים לְהַרְיַע לְמִצָּא פְּדִיוֹם: מרעישים להריע בשופר
להשיג מחילה.

נִשְׁעֹנִים עָלֶיהָ בָּהּ לְהַפְקָדָה. נשענים עליה (על שרה)
להזכר בזכותה לטוב.

שׁוֹאֲגִים בְּלֶהֱק דְּלַתוֹת לְשַׁקְּדָה. צועקים בצוותא (בלהקה)
לשקוד על דלתות התפילה.

חזן

תְּמוּכִים בְּדִשְׁן שָׁה עֵקְדָה. נשענים באפר של אילו של יצחק.

הַנֶּשֶׁר אֲשֶׁר בּוֹ נִפְקְדָה: חודש תשרי אשר בו נפקדה שרה.

קהל

נַעֲלָה בַּדִּין עֲלוֹת בְּתַרְוַעָה. הקב"ה מתעלה בדין
על ידי קול התרועעה.

יָיָא עִם דְּרִיָּה לְרוֹעֵעָה. ארץ עם יושביה
לשבור ולרועע.

חזן

אבל אני אפתה אותו בקול שופר והשתחויה.

אֶפְתָּנוּ וּבִבְרָךְ כְּרִיעָה.

בשבת:
בזכרון שופר

בְּשׁוֹפֵר

בהגנת ידידי (האבות) אתחבר במקדשו.

אֶתְרוּעְעָה:

בְּמִגַּנַּת רַעִים בְּגַנּוּ

זָכַרְנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חַפִּיץ בַּחַיִּים. וְכַתְּבָנוּ
בְּכִפּוּר חַיִּים. לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.
מֶלֶךְ עֲזוּר וּמוֹשִׁיעַ וּמִגֵּן. בְּרוּךְ אַתָּה יי, מִגֵּן
אֲבֹרָהּם:

אַתָּה גְבוּר לְעוֹלָם אֲדָנִי. מְתִיב מֵתִים אַתָּה. רַב
לְהוֹשִׁיעַ. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְתִיב מֵתִים
בְּרַחֲמִים רַבִּים, סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמְתִיר
אֲסוּרִים, וּמְקַיֵּם אַמוּנָתוֹ לַיּוֹשְׁבֵי עֶפְרָיִם. מִי כְמוֹךָ בַּעַל
גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֵה לָךְ מֶלֶךְ מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמִּיחַ
יְשׁוּעָה.

□ הזכרת זכות חנה יצחק ורבקה שנפקדו בראש השנה. ע"פ תשר"ק. קהל:

איולת עם ישראל
רצה ה' ל'רפא.

לְהַתְּעִיל

תְּאַלֵּת זו בְּחַפִּיץ

עריכת תפילה לימוד
כדי שתעזור לרם.

לְהוֹעִיל.

שׁוֹעֵ עֶרְךָ לְפָדֶם

תפילת האבות המועילה.

הַמוֹעִיל.

רוֹן הַרְרֵי קָדֶם

לקרוא בגרון
ולדחות את השטן.

לְהַגְעִיל:

קָרָא בְּגֵרוֹן מוֹקֵשׁ

צִדְקָם לְהַקְפּוֹת בְּנֵיב	גלות צדקתם בדברי תפילה.
יְשׁוּעָה.	
פַּעֲלָם בְּקָרֵב שָׁנִים,	את המעשים שעשו בימי שני חייהם - להשמיע.
לְשִׁמְעָה.	
יַעַת רָצוֹן וַיּוֹם	ובפרט להזכיר את רצון וישועה - יום העקידה.
יְשׁוּעָה.	
סְבִיבַת קָרְן וּבְרִית	שבו נסתבך האיל בקרניו ונכרתה ברית ושבועה.
יְשׁוּבֵעָה:	
נּוֹבְבִים בְּגִישַׁת חוֹתְמוֹת	אומרים לפניו תפילה שיש בה 9 ברכות.
תִּשְׁעָה.	
מִסְפַּר אֲשֵׁרוֹת וְחוֹתְמֵיהֶן	שהרי מספר ברכות מוסף עם חתימתן הוא תשעה.
תִּשְׁעָה.	
לְמַנִּין פְּלוּלֵי שְׁמוֹת	מכוון כנגד תפלה עם תשע אזכרות השם.
תִּשְׁעָה.	
בַּחֲנֻנָה עֵקֶרָה יִלְדָה	שאמרה חנה (העקרה שילדה 7) בתפילתה.
יְשׁוּבֵעָה:	
יֵאמְרוּ עֵז מַלְכֵיזוֹת	גדילו גבורתו בעשרה פסוקי רמלכיות.
עֵשָׂר.	
טְבוּעוֹת לְשֵׁם בְּחֵן	שנקבעו לשם אברהם שנתנסה עשר נסיונות.
בְּעֵשָׂר.	
חֶק זְכָרוֹנוֹת וְקוּלוֹת	נחקקו גם עשרה פסוקי הזכרונות והשופרות.
עֵשָׂר.	
זִכָּר מְבָרֵךְ גְּבִירוֹ	לזכר עשר הברכות שבירך יצחק את יעקב.
בְּעֵשָׂר:	
וַיִּפֶן בְּאַהֲבָה אֶתְוִי	ויביט ה' ביצחק ארוֹבו של אברהם לילד נהריים.
נְהַרִים.	
הֶעֱקוּד בְּהַר מוֹר	שנעקד בהר המוריה לאחוריו.
אַחֲוָרִים.	
וַיִּשְׁנוּ וַיֵּרָא לָחֵן	אפרו יראה לחון את שארית ישראל.
שִׁירִים.	
גַּשְׁיִם עֲדִיו בְּקָר	המתפללים לפניו שחרית ומנחה
וְצַהֲרִים:	

ביום זה (ראש השנה)
הוא התפלל והפציר.

בְּזֶה פָּרַק חֲנֹן עֲתִירָה.

בעד רבקה העקרה
עד שנפתח רחמה.

בְּעַד אֲסוּרָה עַד הִתְרָה.

חזן

תפילתו של יצחק שהיה
עקר אז התקבלה.

אֲנֻקַּת אֲסִיר אֵז בְּהִתְרָה.

ויהי רצון שכמו כן
תתקבל גם תפילתי.

אֵלַי לְהַעֲתֵר כְּמוֹ נְעֻתָהּ.

קהל

הקב"ה מתעלה בדיון
על ידי קול התרועה.

מִלֶּךְ בְּדִין עֲלוֹת בְּתִרְעָה.

ארץ עם יושביה
לשבור ולרועע.

גַּיָּא עִם דְּרִיָּה לְרֻעָה.

חזן

אבל אני אפתה אותו
בקול השופר
ובהשתחויות.

בְּשׁוֹפָר בְּכִרְוֵן שׁוֹפָר: אֲפַתְנוּ וּבִבְרֹךְ בְּרִיעָה.

בטל תחיית המתים
אתחבר במקדשו.

בְּטִלְיֵי תַחֵי בְּגַנּוּ אֶתְרֻעָהּ.

מִי כְּמוֹד אֵב תִּרְחַמִּים, זֹכֵר יִצְחָרְיוֹ
לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמַן אַתָּה לְתַחֲיוֹת מֵתִים. בְּרוּךְ אַתָּה
יְי, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

מִלֶּךְ בְּדִין עֲלוֹת בְּתִרְעָה ... בְּגַנּוּ אֶתְרֻעָהּ. נ"פ מֶלֶךְ עֲלִיוֹן וְנֹרָא. מִשְׁפָּטְנוּ יוֹצֵיא כְּאוֹרָה. אֲיַחְלָנוּ
כְּתָר לְעִטְרָה. בְּטִלְיֵי תַחֵי בְּחִסְדּוֹ אֶתְפָּאֵרָה.

□ הזכרת זכות יעקב ורחל שנפקדה בראש השנה. ע"פ א"ת ב"ש. קהל

יָסוּד הַשָּׁמַיִם וּבִסֵּים הָאָרֶץ. אָבֵן חֹגֵג מְצוּק נְשִׂיָה.

עומק התהומות, מצולות ים ומדברות. תְּהוֹם רַבָּה צוּל נְשִׂיָה.

כל אלו תלויים בחלק העיקרי שהוא יסוד עם ישראל. בְּפִנֵּת רֹאשׁ יִסוּד נְשִׂיָה.

יסודו להשען על זכותו ותפילתו. נְשִׂיתוֹ נְשִׂעוֹן בָּהּ לְשִׂעִיָּה:

רחל שבתחלה נמאסה בגלל עקרותה. גְּבַעַת שְׂרָשׁ מְאוּסָת בּוֹנִים.

הצטרפה לארבע העקרות שנפקדו ב"ה. רַבְעָה הַיּוֹם מְאַרְבַּעָה אֲבָנִים.

לאחר שבכתה בדמעות לזכות לבנים. דְּמָעוֹת מְבַבָּה עַל בָּנִים.

נתבשרה שתוכל להפסיק בכייה כי יש לה בנים. קָנְשָׁבָה מְנַעֵי אִם הַבָּנִים:

כשעשיו ראה שרחל לא ילדה. תְּאֵדְמוֹן כְּבָט שָׁלֹא חָלָה.

רצה לקחתה לו לאשה והיא פחדה מהאפשרות הזו. צָבָה לְקַחְתָּהּ לוֹ וְנִתְּבַהֲלָה.

והתפללה הרבה שלא יתקיים רצון עשיו. וּפְלָלָה רַבִּים בְּעֵד הַתּוֹחֲלָה.

והיא תיפדה מיד הרשע ולא תתחלל. פְּדוּתָהּ מִזֵּד וְלֹא חֲלָלָה:

הקב"ה זכר לה צדקותה. זָכַר לָהּ יִשְׂרָאֵל אַרְחוֹת.

והחליף את העונך של לאה בשל רחל. עוֹבֵר לְהַמִּיר בְּבִטָּן אַחֹת.

ה' זכר אותה היום
להתחבר עם זכר אחותה.

חִשְׁבָה הַיּוֹם זְכוֹרָה לְהֶאָחוּת.

והחליף את העוברים דינה ויוסף
בין רחל ולאה.

סְלוּף דִּינָה בִּיהוֹסֵף לְהִנְחוּת:

החליף טבע הזכר והנקבה
שבעוברים.

טָבַע בְּכָלֵי יוֹצֵר הָעֶבֶר.

להגביר ולהעצים
את הניסים הגדולים.

נָסִי חִלָּים לְהַעֲצִים וּלְהַגְבִּיר.

כשהקשיב הקב"ה
תפילת יעקב.

יְהִי כְּסֻכַּת אֲנָקַת גְּבִיר.

שני שבטים הוציא ממנה.

מִשׁוֹת שְׁנַיִם מִנָּה הַסְּבִיר:

בתחלה היתה עיקר הבית אך
מנוכרת בגלל עקרותה.

כַּעֲקָרַת בַּיִת בְּתַחֵל גְּבִירָה.

אך בסוף הפכה לראש כשיוסף
קיבל חלק בכור.

כַּבְּבוֹר רֵאשִׁית בְּתַכָּל בְּבוֹרָה:

חזן

לצאצאיה תעמוד זכותה
ביום הזכרון.

לְבִדְיָה תַעֲמֹד בְּיוֹם זְכוֹרָה.

להזכר להם
כמו שהיא נזכרה לטובה.

לְהַזְכֵּר לָמוֹ כְּמוֹ נְזַכְרָה:

יִמְלֹךְ יי לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדָר וְדָר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: אֵל נָא:

יֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: אֵל נָא: נ"פ (ואלזס) מוסיפים כאן: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ: בְּשִׁמִּים וּבְאֶרֶץ: גְּבוּר וְנַעֲרָץ:
דָּגוּל מְרֻבָּה: הוּא שׁוֹח וְיָהִי: וְצוּה וְנִבְרָאוּ: זְכוֹר לְנִצְח: חֵי עוֹלָמִים: טוֹהוּ עֵינַיִם: יוֹשֵׁב סִתְר: כְּתָרוֹ שׁוֹעָה:
לְבוּשׁוֹ צִדְקָה: מַעֲטָהוּ קִנְיָה: נֶאֱפֵד נְקָמָה: סִתְרוֹ יוֹשֵׁר: עֲצָתוֹ אֲמוּנָה: פְּעוּלָתוֹ אֲמֵת: צִדִּיק וְיֹשֵׁר: קְרוֹב
לְקוֹרְאָיו בְּאֲמַת: רַם וּמִתְנַשֵּׂא: שׁוֹכֵן שְׁחֻקִּים: תּוֹלָה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה: חֵי וְקִיָּם נוֹרָא וּמְרוֹם וְקְדוֹשׁ:

□ בקול תרועת מלחמה הקב"ה ירע לעושי הרעה - המלכות הרשעה ששולטת על ישראל, ואז ישבחוהו ישראל יודעי התרועה. וחתום בראשי החרוזים "אלעזר בירבי קיליר".
כשחל בשבת אומרים 'שמו מפארים' ושאר הפיוטים המופיעים בתחתית העמוד.

חור"ק: **תַּעִיר וְתָרִיעַ. לְהַכְרִית כָּל מִרְיַע.**
וְתִקְדָּשׁ בְּיַדַּעֵי לְהַרְיַע. קְדוּשׁ:

קהל:

אֲדַרְתַּ מִּמְלָכָה יִשְׂרָאֵל מַלְכּוּת. עַל מָה הִשְׁלַכְתָּ. וְעוֹד לֹא מְלָכָה:
לִבֵּל הַמְּלִיכָה בְּעוֹן עִרְיָ. וְאַחֲרָיו הִלְכָה. שְׁלֹא כַּהֲלָכָה:
עָלֶיךָ הַמְּלָכָה. נִבְרַת מִמְלָכָה בְּבִל וְדוּמִי. עַד תּוֹפִיעַ מְלוּכָה:
זְבוּלֵי חֲרָכָה שְׂרֵפָה. מִתְמִימֵי פְּרָכָה הַרְגָה צְדִיקֵי. וְנִתַּן לָהּ אֲרָכָה זְמוֹן אֲרוֹךְ:
רַחֲבָה וְאַרְכָּה. וְקִשְׁתַּ דְּרָכָה. וְעוֹל הָאֲרִיכָה:
בְּעֵתָהּ בְּרַפָּה הַפְתִּיחָה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה דְרוּכָה עֲדִיין רְמוּסָה. וְעַד עֵתָהּ מוֹלָכָה:

כשחל בשבת

פירוש לפיוט זה מופיע להלן בעמ' 349.

(האומרים את הפיוט מתוך פיוטי היום השני ישימו לב שבשבת מדלגים את החרוז השישי 'שבח מגדל עוז') והבית השישי 'עמוסין תוקעים' המדברים על תקיעת שופר).

חור"ק: **שְׂמוּ מִפְּאָרִים עֲדַת חָבְלוֹ. וְנַעֲרִין בְּאַרְאֵלֵי קִדְשׁ הַלְלוּ.**
וּבְחִיכְלוֹ כְּבוֹד אוֹמֵר בְּלוֹ. קְדוּשׁ:

חור"ק: **שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו עוֹד יִשׁוּבוּן לְבַצְרוֹן. נְדַפְרִים יִרְאוּ בְּהַכְּשֵׁר**
וְיִתְרוֹן. וְיִקְשָׁב יִי וְיִשְׁמַע וְיִכְתַּב בְּסֶפֶר זְכָרוֹן. קְדוּשׁ:

חור"ק: **שִׁפְרוּ מַעֲשֵׂיכֶם וּבְרִית לֹא תוֹפֵר. נֶאֱמַתְכֶם יֶאֱזִין שְׁחָקִים**
שִׁפֵּר. וְתִיטֵב לִי מִשׁוֹר פֶּר. קְדוּשׁ:

שְׂמוּ מִפְּאָרִים עֲדַת חָבְלוֹ. "נ"פ מוסיפים כאן: "ובכן וי' פקד את שְׁרָה..." מופיע בתחתית העמוד הבא.

כשחל בחול

יְסוּדוֹת עֲרֻמָּה. עֲרָה וְהַחֲרִימָה ^{החריבה יסוד המקדש}. וְעַד יְסוּד עֲרֻמָּה: ^{נשאכה ערומה עד היסוד}

רֹאשׁ הַרְיָמָה. וְסוּד הַעֲרִימָה. וַיִּדְיָ רַמָּה:

בְּעֶרְהָ מֵעֲרֻמָּה ^{נבערה מדעת}. וְעַד שֶׁחַק רֹמָה ^{והתנאתה עד שמים}. וְתֹאפֵד מְלוּכָה: ^{התקשטה}

יְרִיעוֹתַי גְּדִדָּה ^{קרעה יריעותיי}. אֵהְלִי שְׂדֵדָה ^{החריבה מקדשי}. וְתִרְשָׁה וְשִׂדְדָה ^{חרשתה כשדה}:

כשחל בשבת

ח"ק: שְׁבִטִי מִקּוֹרְאֵךְ עֲלֶה וְהַמְשֵׁל. נְמִישוֹת צָרִים בְּהַתְיוֹךְ לְנִשְׁל. בִּי לִי הַמְלוּכָה וּמֹנִשֵׁל. קְדוּשׁ:

ח"ק: שְׁבוּתֵנּוּ מִמְּרַחֵק עֲלוֹת לְחַר קְדָשׁוֹ. וּנְפֹאֲרֵנוּ תְּמִיד בְּדָבַר מִקְדָּשׁוֹ. בִּי זָכַר אֶת דְּבַר קְדָשׁוֹ. קְדוּשׁ:

ח"ק: כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשׁוֹכְנֵי אֶרֶץ. יֹאמְרוּ: תְּמִיד הַגְּדִיל יִי לַעֲשׂוֹת בְּאַרְץ. וְחִיָּה יִי לְמַלְךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. קְדוּשׁ:

חזן: אֶדְר וְהוֹד אֶתֶּן בְּצַבִּיּוֹן. שְׁוַע אֶעֱרֹךְ בְּנִיב וְהַגְּיוֹן:

קהל: אֶקְרָא לְאֱלֹהִים עֲלִיּוֹן:

חזן: בַּיּוֹם הַנִּבְחָר מִשְׁמַי עֲרִץ. מִיִּשְׂרָאֵל לְשִׁפְטֵי קְדָשְׁתּוֹ לְהַעֲרִיץ:

קהל: יִי מַלְךְ תִּגְלֵ הָאָרֶץ:

וְתִקְדַּשׁ בְּיַדְעֵי הַלְרִיעֵי. קְדוּשׁ: ג' פ' מוסיפים כאן: וּבְכֹן וַיִּפְקַד אֶת שְׁרָה כְּאִשֶּׁר אָמַר: צֹאצְאִיָּה כּוּ פִקֵּד לְטוֹב הַיּוֹם. קְדוּשׁ: אִם אֲשֶׁר בְּצִדֵק נִתְיַשְׁנָה. כִּמוֹ נִתְיַאֲשָׁה. בְּתַכְלֵל דְּשִׁנָּה. גּוֹחָה פִקְדָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. דְּבִבְנָה הַיּוֹם אֲנִי נִדְוֹנָה. הַנְּגִי עֲגוּמָה כְּכֹלֹת עֲדָנָה. וְתַחֲתֵם בְּצִדֵק לְכֹל הַיּוֹת עֲגוּנָה: זֹאת כְּהַתְבַּשְׂרָה הַשְּׂקָדָה. חֲלוֹת פְּנֵי צַח שְׂקָדָה. טָרֵם קְרָאָה מִיַּד נִפְקְדָה: יִצְחָק כָּל שׁוֹמֵעַ זֹאת שְׂמַחָה. כִּי גְלַמּוּדָה לְלֵא עַת צְמַחָה. לָהּ כֹּל שָׁמְעוּ אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה: מִצְאָה הַשְּׂקֵט אַחֲרֵי בְלוּתָהּ. נִתְחַדְּשָׁה כְּנֶשֶׁר בְּנוּתָהּ. שְׁשׁוּ שְׂרוֹת לְלוּוֹתָהּ: עֲלִזֵי וְשִׁישִׁי עֲבוּרָה נִקְרָא. פְּצוּ עֲדֵיהָ רְנִי עֲקָרָה. צְמָקוּ שְׂדֵיהֶן וְעוֹד בָּם יִקְרָה: קִשְׁת רֹחַ אֲשֶׁר הִעֲקָרָה. רִפְאָה לְקוֹץ תְּשַׁעִים כְּתַבְּקָרָה. שְׁלַחָה פֹּארוֹת וְלֹא שְׂקָרָה: תִּפּוּ בְּצָרִים אֲשֶׁר חָלְלוּ כְּהַיּוֹם. וְשִׁלַּשׁ עֲקָרוֹת שֶׁהִפְקְדוּ בְּזֶה יוֹם. תְּצַדִּיק בְּצִדְקָתֶם מִיַּחְלִיד אִיּוֹם:

יֹאמְרוּ (תְּמִיד) הַגְּדִיל יִי לַעֲשׂוֹת בְּאַרְץ. ג' נ"י יֹאמְרוּ הַגְּדִיל יִי לַעֲשׂוֹת בְּאַרְץ."

כשחל בחול

קְצִינֹת רַפְּדָה ^{חזוקה בשלטון} . וּמְלָכוֹת אַפְּדָה ^{התקשטה} . וְזֹאת הַקְּפִידָה :
 וְזֹאת יִשְׂרָאֵל הַכְּרִיתָה ^{ואת ישראל הכריתה} :
 יִזְמָה ^{חשבה} וּמְרָדָה . עֶבֶד לְזֶר חָרְדָה מִיָּהָרָה . וְחִלְלָה מְלוּכָה ^{של ה'} :
 לְחֻצָה בְּנֵי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל ^{שיעבדה ישראל} . וּפְצָה לְעֵיַן מֶלֶךְ לֵה ^{התחצפה לה} . מִי לִי בְדוּק מֶלֶךְ :
 יִהְרָה בְּכֶם מֶלֶךְ ^{נאתה בכסא מלכות} . זֹלַתִּי אֵין מֶלֶךְ . אֲנִי וְאַפְסֵי מֶלֶךְ :
 חזון :
 רַם עַל כָּל מֶלֶךְ . תִּגְעִילְנָה ^{דחה אותה} מִמֶּלֶךְ . וְלֶךְ תִּשְׁיָב מְלוּכָה :
 תְּעִיר וְתִרֵעַ . לְהַקְרִית כָּל פְּרִיעַ . וְתִקְדֵשׁ בְּיַדְעֵי לְתִרֵעַ . קְדוּשׁ :

כשחל בשבת

חזון : גְּאֹתוֹ גְּדָלָה עוֹלָם מִהַכִּיל . עֲזִיזוֹ לְסַפֵּר כַּח מִי יָכִיל :
 קהל : מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים זִמְרוּ מִשְׁכִּיל :
 חזון : יִדַּע יִשְׁיֵמוּ כָּל בְּרִיּוֹתָיו . וְיִדְעוּ כִּי גְדָלוֹ גְּבוּרֹתָיו :
 קהל : זָכַר עֲשָׂה לְנַפְלְאוֹתָיו :
 חזון : הַצִּיב וַיְרֵה אָבֶן פָּנָתוֹ . נִחְלִיאֵל עֲבוּר לְשַׁעֲשַׁע בְּאַמָּתוֹ :
 קהל : זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ :
 חזון : וְרִשָּׁם כַּחֲקֵדֵת הַגִּיּוֹנִי . בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה לְזָכַר זְכָרוֹנִי :
 קהל : לְזָכְרוֹן בְּהִיכַל יְיָ :
 חזון : וַיִּבַח קִדְשׁ כְּהַכֹּשֶׁר אֲזַ בְּעֵינָיו . הִגֵּל תְּמוּרָתוֹ אֵיל לְהַקְרִיב לְפָנָיו :
 חזון : אַחֲרַי נֶאֱחָזוּ בְּסִבְךָ בְּקִרְנָיו :
 חזון : חֲכָם תְּנִיטָיו לְתַקַּע בְּזֶה חֲדָשׁ . יוֹם זֶה אִם יִקְרָה בְּשַׁבַּת קִדְשׁ :
 קהל : זָכְרוֹן תִּרְוַעָה מִקְרָא קִדְשׁ :

כשחל בחול

□ נשבח לקב"ה יחד עם המלאכים על שמגן עלינו מכל רע בזכות התקיעה ועקידת יצחק. ע"פ א"ב.

חז"ק: מִלְךְ מְמַלֵּט מִרָעָה. לְיִדְעֵי תְרוּעָה.

הָאֵל קָדוֹשׁ:

חז"ק: מִלְךְ זֹכֵר אֶחָזֵז קַרְן אֵילָנוֹ שֶׁל יִצְחָק. לְתוֹקְעֵי לֵךְ

הַיּוֹם בְּקַרְן. נִזְרָא וְקָדוֹשׁ:

כשחל בשבת

חז"ן: טַבְעוּ אִם בָּחַל יְבוֹאֲכֶם. צִוּוּ לְתַקֵּעַ בְּכֹל גְּבוּלְכֶם:

קהל: יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לְכֶם:

חז"ן:

יְרוּם צוּר יִשְׁעֵי בְּפִי כָּל אַמִּים. חֲשׂוּף זְרוּעָה לְהוֹשִׁיעַ מִמַּתְקוֹמְמִים:

קהל: מִלְכוּתְךָ מִלְכוּת כָּל עוֹלָמִים:

חז"ן:

בְּהַגְלוֹתְךָ לְעֵינַי כֹּל שִׁכְנֶךָ לְהַעֲדָה. קְהֵלוֹת וּרְבֻבוֹת בְּפִימוֹ לְהַעֲדָה:

קהל: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

חז"ן: לֵךְ יִצְאָתָה כְּבוֹד וְעַז הַגּוֹיִם. חִלְדֵּךְ וְכֹל שׁוֹכְנֶיהָ וְכֹל הָאֲיִים:

קהל: מִי לֹא יִירָאֶךָ מִלְךְ הַגּוֹיִים:

חז"ן: מוֹטוֹת צָרִים שִׁבְרָה לְהַכְחִידֵם. זְרוּיִיךָ קַבֵּץ וְחֲנָם תִּפְדֶּם:

קהל: זְכוֹר עֲדַתְךָ קְנִיַת קַדְּשׁ:

חז"ן: נְדִיבֵי עַמִּים יִנְחָמוּ בְּכַפְלִים. קָמִיָּה עַל פְּנֵימוֹ גְּלֵה שׁוֹלִים:

קהל: זְכוֹר יְיָ לְבִנֵי אֲדוּם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָּיִם:

כשחל בחול

חזן בניגון

אֲאֶפִּיד נָזַר אִיּוֹם . בְּשֵׁלִישׁ קִרְשָׁה בַּיּוֹם:
אקשט
כתר לה'
 גְּבוּרֵי כַח גְּדֻלָּה (ישראל) . דְּהִרְוֵהוּ בְּבֵית דְּגִילָה
עלוז לפניו
בבהכ"נ
 הוֹגֵי הֶגְהָה הַמְלָה . וְהִתְקוּוֹהוּ סִפְרוּ צַדִּיקוֹ
המדברים ברעש
מלאכים בְּהִלָּל וּמְלָה:
 זוֹכֵר לְעֵד זְכוּיֹת . תְּדַשְׁוֹהוּ זֶמֶר , חַיֹּת יִשְׁרוֹ
החיות ישירו
לו שיר חדש
 מוֹב עוֹמֵם טַרַח . נוֹשֵׂא עוֹן
 יִחְדוּוֹהוּ בְּחִדוּשׁ יִרְחֵרֵחַ רַחֲ

כשחל בשבת

חזן: סְלִיל מְסֻלְתָנוּ יִשָּׁר לְצַעֲד . וּבִן יִקְרֹךְ קְרִסוּל לֹא יִמְעַד:
 קהל: בְּנִמְתָּ זְכוּר אֲזַבְרְנוּ עוֹד:
 חזן: קְרִית מְשׁוּשׁ הַיֵּכַל וְאוֹלָם . מְזַבַּח יִשִּׁיב וּכְלֵי שָׁרֵת בְּלָם:
 קהל: יִי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם:
 חזן: שָׁמַיִם וָאָרֶץ יִרְנְנוּ לְשִׁמּוֹ . יַעֲרוֹת יִמְחֹאוּ כַף לְהַנְעִימוֹ:
 קהל: כִּי פָקֹד יִי אֶת עַמּוֹ:
 חזן: הִתְקַף אֲרָאִלִים וְכוּכְבֵי צֶפֶר . הִתְהַלּוֹת יִתְנוּ שִׁבַח לְהַשְׁפֵּר:
 קהל: הִלְלוּהוּ בְּתִקְעַ שׁוֹפָר:
 קר"ח: כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשׁוֹכְנֵי אֶרֶץ . יֵאמְרוּ תְּמִיד הַגְּדִיל יִי לְעֲשׂוֹת
 בְּאֶרֶץ . וְהָיָה יִי לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ . קְדוּשׁ:

כשחל בחול

בּוֹבֵשׁ כָּל כְּעָסִים. לְבַל אֶפֶס כְּעֵס לְהַשִּׁים:
 מִשְׁרָתִי בְּחֵיל מוֹרָא ^{המלאכים} ^{המשרתים} בַּחֶדֶד. נִכְתָּם ^{נגדם} הִלְלוּ נוֹרָא:
 שִׁרְפֵי ^{של} סְבִיב סְעָרָה ^{כִּינִי} ^{לה'}. עֲנֹו שִׁירֵי לְמַעַבִּיר עֶבְרָה:
 פְּלִיאִים ^(מלאכים) פְּצָחוּ פֶּה. צִלְצְלוּ ^{נגנו לה'} ^{שהוא-} הַכֹּל צוֹפֵה:

כשחל בשבת

חז"ק: יִשְׁפֹּט תִּבְל בְּצַדֵּק. וְלֵאמִים בְּמִישְׁרִים. הָאֵל
 קָדוֹשׁ:
 חז"ק: וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשִּׁיבֵנוּ. וְנִפְשׁוּ אֹתָהּ וַיַּעַשׂ.
 נוֹרָא וְקָדוֹשׁ:
 חזן בניגון 'אאפיד'.
 אֶתֶן לְפִוְעֵלֵי צֶדֶק. בַּיּוֹם הַנִּבְחָר מַעַשׂ לְהַבְרֵךְ:
 גִּבּוֹתָו מְאֹד גִּבְרָתָהּ. דְּרָךְ עֲנֻתוֹ לְפִי הַגְּדָלָהּ:
 הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם. וּמִי הַקֹּשָׁה אֱלֹו וַיִּשְׁלָם:
 זוֹכֵר הוֹלֵךְ בְּתָם. חוֹנֵן וְעוֹשֶׂה דֵין יְתוֹם:
 מְהוֹר מְרוֹם וְנִשְׂאָ. יָפֵה בְּעֵתוֹ הַכֹּל עֹשֶׂה:
 כְּבִיר לֹא יִמָּאֵס. לְנִבְזָה בְּעֵינָיו נִמָּאֵס:
 מְפָאָר רוֹכֵב עַרְבוֹת. נִגְהָ נִגְדוּ וְאֵשׁ לְהַכּוֹת:

וְלֵאמִים בְּמִישְׁרִים. (הָאֵל) קָדוֹשׁ: נ"י "וְלֵאמִים בְּמִישְׁרִים. קדוש". וְנִפְשׁוּ אֹתָהּ וַיַּעַשׂ. (נוֹרָא וְקָדוֹשׁ: נ"י "וְנִפְשׁוּ אֹתָהּ וַיַּעַשׂ. קדוש".

כשחל בחול

קְהֵלוֹת עִם קְדוּשִׁים. רוֹמְמוּהוּ רַבְבוֹת רוֹעֲשִׁים (מלאכים):

נִשְׁמַע קוֹל שׁוֹפָר. תִּתְאַזְזוּ וְאַשְׁמָה תוֹפָר:

ק"ה:

תִּשְׁלַשׁ שׁוֹפְרוֹת בְּחַר הַקֶּדֶשׁ תתקע שלוש פעמים
בירושלים לגאולתנו

וְאַשְׁלִישׁ קְדֻשָּׁה בַּקֶּדֶשׁ בבית מקדשנו
במהרה בימינו אמן

כשחל בשבת

סוֹעֵף בְּתַרְבוֹת שְׁנוֹנוֹת. עֵבוֹר יְתוּמִים וְאַלְמָנוֹת:

פָּעַל אָדָם יִשְׁלָם. צָר פֶּה וּמִשִּׁים אֲלֵם.

קוֹנֵה הַכֹּל בְּרַחֲמִים. רָם וּמִשְׁפִּיל רָמִים:

שׁוֹפֵט יִצְוֵרְיוֹ בְּחִנֵּינָה. תְּמִים פָּעַל אֵל אֱמוּנָה:

שׁוֹפְטֵי אֶרֶץ כִּתְּהוּ. מִפְּחָדוֹ יִבְהֲלוּ וַיִּתְמָהוּ:

עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט עִמוֹ. וַתִּחַלָּה מִקִּדְמָם מִפְּנֵי זַעֲמוֹ:

נְדִיבִים בְּדִקְדוּקָם יַחֲלוּ. בְּאִשֶּׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעַל:

רוֹאֵה כָּל תַּעֲלוּמוֹת. יוֹשֵׁב בְּגִבְהֵי מְרוֹמוֹת:

צוֹפֵה כָּל נוֹלָדוֹת. חוֹפֵשׁ כָּל הַעֲתִידוֹת:

קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֵאשׁ. חִקְרֵי לֵב לְתוֹר וְלְדָרֶשׁ:

ק"ח: זוֹכֵר בְּרִית רֵאשׁוֹנִים. קַיִם שְׁבוּעָה לְאַחֲרוֹנִים:

□ המלאכים ועם ישראל ממליכים את הקב"ה. חלק מהחרוזים מדברים על המלאכים (להלן מ') וחלקם על ישראל (להלן י'). ע"פ א"ב ג' פעמים.

חזון: יי מַלְאֲכַי, יי מַלְאֲכַי, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:
חזון קהל

אֲדִירֵי ^{חזקי ישראל} אֵימָה יֶאֱדִירוּ יִחִיקוּ בְקוֹל. יי מַלְאֲכַי:

בְּרוּאֵי ^{מלאכים} בְּרַק יִבְרְכוּ בְקוֹל. יי מַלְאֲכַי:

גְּבוּרֵי ^{מ' גבורים וגבורים} גְּבָה יִגְבִּירוּ בְקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מַלְאֲכַי, יי מַלְאֲכַי, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

דוֹתָרֵי ^{מ' קופצים ובוטרים} דוֹלְקִים יְדוֹבְבוּ יִדְבְּרוּ בְקוֹל. יי מַלְאֲכַי:

חַמוּנֵי ^{מ' מרעשים} חַמְלָה יַחֲלֹנוּ בְקוֹל. יי מַלְאֲכַי:

יַחֲזִילִים ^{חילי מעלה} יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ בְקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מַלְאֲכַי, יי מַלְאֲכַי, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

זוֹבְרֵי ^{זוכרי התורה} זְמִירוֹת יִזְמְרוּ בְקוֹל. יי מַלְאֲכַי:

חֲבָמֵי ^{מ' יודעי סודות התורה} חֲדוֹת יַחֲסְנוּ יִחִיקוּ בְקוֹל. יי מַלְאֲכַי:

טְפָסָרֵי ^{מ' שלוחי שמים} טְפוּתִים יִטְפְּסוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ בְקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מַלְאֲכַי, יי מַלְאֲכַי, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יוֹרְשֵׁי יְקָרְתָּהּ^{י' יורשי התורה} יִישְׁרוּ^{י' יבטרו} בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 בְּבִירֵי חֹזְקִי^{מ'} כַּתּוּבָה יִבְתְּרוּ בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 לְבוֹשֵׁי לְהַבּוֹת^{מ'} יִלְבְּבוּ^{יאמרו בכל לבם} בְּקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מְלֹךְ, יי מְלֹךְ, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

מְנַעֲמֵי מַלְלָה^{י' מזמרים לקב"ה} יִמְלְלוּ בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 נוֹצְצֵי נְגִינָה^{מ' מאירים ככוכבים} יִנְצְחוּ^{ירימו קולם} בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 שָׂרָפִים סוֹבְבִים^{את-הקב"ה} יִסְלְלוּ^{ישבחו} בְּקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מְלֹךְ, יי מְלֹךְ, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

עוֹרְכֵי עֵז^{י' עוסקי התורה} יַעֲנוּ בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 פְּחוּדֵי פְּלֶאדָה^{י' היראים מפלאותיה} יִפְצְחוּ בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 צְבָאוֹת צְאֻנָּה^{י'} יִצְלְצְלוּ^{ינגנו במצולותיהם} בְּקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מְלֹךְ, יי מְלֹךְ, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

קַהְלוֹת קַדְשׁ^{י'} יִקְדִישׁוּ בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:
 רַבּוֹת רַבָּה^{י'} יִרְנְנוּ בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:

ק. שְׁבִיבִי שְׁלֵהֲבוֹת מ' נִצְוָצִי אִשׁ יִשְׁנָנוּ בְּקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מְלֹךְ, יי מְלֹךְ, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

הַזִּמְכִי תִהְלֹת מ' מְחֻזְקִי יִתְמִידוֹ יִשְׁבַּח תְּמִיד יִשְׁבַּח בְּקוֹל. יי מְלֹךְ:

הַזִּמְכִי תִפְאֲרֵתָךְ מ' הַמְּפָאֲרִים בְּתוֹקֶךָ יִתְמַיֵּמוּ יִשְׁלִימוּ בְּקוֹל. קו"ח: יי מְלֹךְ:

הַזִּמְכִי תִעוֹדָה מ' מְקִיִּימִים הַתּוֹרָה בְּשִׁלְמוֹת יִסְפְּרוּ יִתְנֶנוּ בְּקוֹל. יי יִמְלֹךְ:

יי מְלֹךְ, יי מְלֹךְ, יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

□ כהמשך לפיוט הקודם: המלאכים וישראל ישבחו לדיין האמת. והפייטן מונה את צדקת דינו של הקב"ה ע"פ סדר א"ב.

חזון: וְזָבַחְךָ, דִּין אֱמֶת אֵתָהּ:

קהל

חזן

לְאֵל עוֹרֶךָ דִּין: לְבוֹחֶן לְבָבוֹת בְּיוֹם דִּין:

לְגוֹלָה מְגֵלָה עֲמוּקוֹת בְּדִין: לְדוֹבֵר מֵיִשְׁרָיִם בְּיוֹם דִּין:

לְהוֹנֶה דַּעוֹת בְּדִין: לְזֹתִיק חֲזִיק וְעֵשֶׂה חֶסֶד בְּיוֹם דִּין:

לְזוֹכֵר בְּרִיתוֹ בְּדִין: לְחוֹמֵל מֵעֲשׂוֹי בְּיוֹם דִּין:

לְמַהֲרַח חוֹסְיוֹ בְּדִין: לְיוֹדֵעַ מַחְשָׁבוֹת בְּיוֹם דִּין:

לְבוֹבֵשׁ בַּעֲסוֹ בְּדִין: לְלוֹבֵשׁ צְדָקוֹת בְּיוֹם דִּין:
 לְמוֹחֵל עֲוֹנוֹת בְּדִין: לְנוֹרָא תְהִלּוֹת ^{יְדֵאִים} _{לְהַלְלוֹ} בְּיוֹם דִּין:
 לְסוֹלֵחַ לַעֲמוּסָיו ^{נְשׂוּאֵי} בְּדִין: לְעוֹנֶה לְקוֹרְאֵיו בְּיוֹם דִּין:
 לְפוֹעֵל רַחֲמָיו בְּדִין: לְצוֹפֵה נִסְתָּרוֹת בְּיוֹם דִּין:
 לְקוֹנֵה עֶבְדָּיו בְּדִין: קו"ח: לְרַחֵם עַמּוֹ בְּיוֹם דִּין:
 לְשׂוֹמֵר אוֹהֲבָיו בְּדִין: לְתוֹמֵךְ תְּמִימָיו בְּיוֹם דִּין:

חזון: וּבָבֶן, וְלֶךְ תַּעֲלֶה בְּרַעֲשָׁה. כִּי אַתָּה
 אֶלְהִינּוּ מֶלֶךְ:

□ ע"י המשפט תיכון מלכות ה' בכל העולם ועל זה ישמחו כל שוכני הארץ.
 קהל

מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֶרֶץ. עֲלִיּוֹן עַל כָּל
 יִפְרוּ וַיִּדְעוּ כָּל אֶרֶץ. כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשׂוֹכְנֵי אֶרֶץ.
 מִקְצֵה אֶרֶץ וְעַד קְצֵה אֶרֶץ. כִּי הוּא בּוֹרֵא קְצוֹת כָּל אֶרֶץ.
 עוֹשֶׂה מִשְׁפַּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ. בְּקוֹמוֹ לְמִשְׁפַּט יִשְׁקִיט אֶרֶץ.
 לְהוֹשִׁיעַ כָּל עַנְיֵי אֶרֶץ. לַעֲשׂוֹת כְּתוּבוֹ שׁוֹפְטֵי אֶרֶץ.
 לְאַחֵז בְּכַנְפוֹת אֶרֶץ. לְנַעַר כָּל רַעֲשֵׁי אֶרֶץ.
 וְקוֹל יִשְׁמָעוּ בַשָּׁמַיִם וּבָאֶרֶץ. מִה אֲדִיר שִׁמְךָ בְּכָל אֶרֶץ.

וּבְמַלְכוֹ עַל כָּל הָאָרֶץ. יִרְעוּ תַחְתֵּי יוֹת אָרֶץ.
 יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ. וְאִשֶּׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל לָאָרֶץ.
 וְאִשֶּׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. וְאִזּוּ יִפְצְחוּ רִגְנֵי בְעֵרֵץ חוּק.
 כְּבוֹדוֹ מְלֵא כָל הָאָרֶץ. יִי מֶלֶךְ תִּגַּל הָאָרֶץ.
 וּבְכֵן יִשְׁלַשׁ שׁוֹפְרוֹת עֵרֶץ. וַיִּפְחִיד חוּרֵי חֲשׁוּבֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ.
 וַיִּהְפֹּךְ כִּסֵּא מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ. וַיֵּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאִפּוֹ בָאָרֶץ.
 חִזּוּ מָה אֲדִיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ. וַיְכוּנֵן יְבִנָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ (ירושלים).
 וַיַּעֲזֹרר כָּל הַמַּיִם יִשְׁנֵי אָרֶץ. וַיַּעֲלוּ זְמִירוֹת מִכְנַף קֶצֶף הָאָרֶץ.
 שִׁירוּ לִי כָל הָאָרֶץ:

□ עומק הדין ואימתו.
קהל

אָרֶץ וְהִרְיָה יִצְפוּ לְדִין. וַיִּחַתּוּ וַיִּחַרְדּוּ מֵאֵימַת הַדִּין.
 כִּי גָדוֹל יוֹם הַדִּין. וּמִי יִכְלֹנּוּ יִסְבְּלוּ לְהַצְטִיחַ בְּדִין.
 וְכָל הַשּׁוֹפְטִים יוֹשְׁבֵי עַל מַדִּין. וְכָל יוֹדְעֵי דַת וְדִין.
 וְכָל שֹׁנְעֵשָׂה בּוֹ דִין. אֹלֵי יַחֲנֵן בְּשַׁעַת הַדִּין.
 כִּי אֵין רַחֲמִים בְּדִין. וְלֹא יִשָּׂא פָנִים בְּדִין.
 וְהוּא עַד וּבַעַל דִּין. לְדַעַת בָּאָרֶץ מַעֲשֵׂהוּ בְּדִין.
 וּבִיד כָּל אָדָם יַחֲתֵם דִּין. וּלְפִי מִשְׁטָרוֹ שֹׁטֵר חֲשׁוּבֵי יַעֲשֶׂה לוֹ דִין.
 וּבְכַפְּעָלוֹ יַפְעַל לוֹ דִין. וּמַעֲשָׂיו יוֹכִיחוּ אוֹתוֹ בְּדִין.
 וְאֶבֶן מִקּוֹר תִּזְעַק בְּדִין. וְכַפִּים חֲתִיכַת מַעֲיָן יַעֲנֶנָּה בְּדִין.
 הַכֹּל בְּאַמַּת וְהַכֹּל בְּדִין. בְּמַדַּת רַחֲמִים וּבְמַדַּת הַדִּין.

□ יום זה הוקדש ליום הדין ולזכור זכות אבות.

וְהַיּוֹם הַיּוֹכֵן עַמִּים בּוֹ לְדִין. לַעֲשׂוֹת אוֹת לְיוֹם הַדִּין.
וְכָל נַפְשׁוֹת בּוֹ יָדִין:

וְהוּא עָשׂוּי חֶק קַבְעִיּוֹת וּפְרוֹן. לְיוֹם רֵאשׁוֹן וְלְיוֹם אַחֲרוֹן יוֹם הַדִּין.
לְהַזְכֵּר בּוֹ יְשִׁנֵי חֶבְרוֹן אֲבוֹת שְׁלוֹשָׁה בְּצֵלָם לְהַחֲבִיאוֹת תְּבַצְלֵת הַשָּׂרוֹן.
בָּהֶם לְהַצְדִּיק שָׁבִים לְבַצְרוֹן. תּוֹקְעֵי בַשּׁוֹפָר וְקוֹרְאֵי בְּגָרוֹן.
לְמִצְאָה בְּצַדִּיקֵם הַאֲבוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂה כִשְׁרוֹן מַעֲשִׂים. בָּם לְהַנְצִיל מֵאֵף וְחָרוֹן:

□ הזכרת זכות האבות ובקשה מהקב"ה שירחם עלינו בזכותם.

וּבְשִׁמְרֵי אֲבֹתֵי דָרְךְ מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה. יַעֲשֶׂה לְנִינְיֹו בְּמִשְׁפָּט חֶסֶד וְצַדִּיקָה.
וּכְיֹונֵת אֱלֹהִים יִצְחָק זָרַע לְצַדִּיקָה. יִקְצְרוּ נִינְיֹו אֱמֶת וְצַדִּיקָה.
וּכְנִתָן לָתֵם יַעֲקֹב בְּאֵמֶת צַדִּיקָה. יִנְתֵן לְנִינְיֹו אֱמֶת וְצַדִּיקָה.
וְכִסָּא כְּבוֹד מְתַקֵּן בְּצַדִּיקָה. לְפָנָיו יַעֲמֹד מְלִיץ וְיִלְמַד צַדִּיקָה.
וּכְעֵלוֹת שׁוֹפָר מִדְּלֵי צַדִּיקָה. יַחֲנֹנוּ וְיִפְגְּעוּ אֲבוֹת הַצַּדִּיקָה יַעֲקֹב וְאַבְרָהָם יִצְחָק.
וַיֹּאמְרוּ לְפָנָי אוֹהֵב צַדִּיקָה. חֲלִילָה לָךְ מִדְּבַר בְּצַדִּיקָה.
מַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט בְּלֹא צַדִּיקָה. וּבְמִקּוֹם מִשְׁפָּט אֵין צַדִּיקָה.
וּבְאֵין מִשְׁפָּט יֵישׁ צַדִּיקָה. וְאַתָּה בְּמִשְׁפָּט תַּעֲשֶׂה צַדִּיקָה.
לְשִׁפְטֵי תִבֵּל בְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקָה. וּמִכּוֹן כְּסֵאֲךָ מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה.
וּבְחַפְשֵׁךָ מַעֲשִׂים מִבְּלֵי צַדִּיקָה. הַזְכֵּר לְטוֹב מַעַט בְּצַדִּיקָה.
וּבְמִתְנַת חַנּוּם תַּעֲשֶׂה צַדִּיקָה. לְפָתוּחַ לָמוֹ אוֹצְרוֹת הַצַּדִּיקָה.

□ הזכרת המליצים העומדים בכסא הכבוד.

ואם יצאה גזרה של דוחק.	וְאִם יֵצְאָה גְזֵרָה	דְּחֻקָּהּ.
להרוס יושבי הארץ.	לְחַבֵּל יוֹשְׁבֵי	אֶרֶץ אֲרָץ.
בהשחתה שממה וכריתה.	בְּבוּקָה וּמְבוּקָה	וּמְבֻלָּקָהּ.
אנא הבט בצורת יעקב החקוקה בכסאך,	הַסֵּתֶפֶל בְּתַבְנִית אֲשֶׁר בַּכֶּסֶא	חֻקּוּקָהּ.
ובתיבה הסגורה שתחת הכסא ובה אפר יצחק.	וּבֵיתָהּ אֲשֶׁר תַּחְתָּיו	פְּקוּקָהּ.
ובתוכה צורות נפשות האבות.	וְנַפְשׁוֹת צוּרִים	בְּתוֹכָהּ נְקוּקָהּ.
ובעטרה שכיבכול על ראשה.	וּבַעֲטָרָה אֲשֶׁר בְּרֹאשָׁהּ	זְקוּקָהּ.
בשם המכונה "ישראל".	וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל	בְּכַנּוּי מְחֻזָּקָהּ.
וסביבה חקוקים שמות השבטים.	וּבְדַמּוֹת שְׁבֻטִים	מְעֻזָּקָהּ.
ובזכות בנימין שהמקדש שוכן בחלקו.	וּבֵין פְּתֵי שַׁן	בְּחֻזָּקָהּ.
ואשען ואתחזק בזכותם.	וּבָם אֲשַׁעֲנָה וּבָם	אֶתְחַזְּקָהּ.

□ הקב"ה יקשיב לדברי הסגורים ויזכנו.

כשישב בכסא לשפטי	כִּי בִשְׁבָתוֹ בַּכֶּסֶא	לְשַׁפְּטֵי.
יעמדו כל המליצים לפני הקב"ה.	יַעֲמִדוּ כָלֵם לְפָנָי	שׁוֹפְטֵי.
להשתיק את השטן ע"י קול השופר.	לְהַדְמִים בַּשּׁוֹפָר בְּעַל	מִשְׁפְּטֵי.
להזכיר זכויותי כדי שישפטי לזכות.	לְהַלִּיץ בְּעֵדֵי וּלְזִכּוֹת	יִשְׁפְּטֵי.
ולא ישפטי כמו ששופט הגויים כשהם ישנים.	וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם בְּלֵי	לְשַׁפְּטֵי.
אלא ישפטי ביום כשאני עסוק בקיום מצוות.	כִּי לְאוֹר יוֹצִיא	מִשְׁפְּטֵי.

זכויותי יאירו בזמן חזויותי
המשפט. **וְנָגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה בְּהִשְׁפָּטִי.**

על ראשו כתר זהב
כשהוא מצדיק אותי. **רֵאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז לְצַדִּיקִי.**

לבושו כשלג לבן כשהוא
עוסק לנקות אותי. **לְבוּשֵׁהָ בְּתֵלַג חֵוֹר לְנָקִי.**

ושער ראשו לבן כצמר
נקי. **וְשֵׁעַר רֵאשֵׁהָ בְּעֶמֶר נָקִי.**

ומנקה רק השבים, ואעפ"כ
מנקי ע"י תשובה פחותה. **בְּנִיקָה לֹא יִנְקָה לְנָקִי.**

כהבטחתו (לאיוב) "ימלט
אי נקי" (גם המלוכלך בעוון). **בְּאֵמֶר 'יִמְלֹט אִי נָקִי'.**

וישב ברקיע השביעי
"ערבות" בזמן שמתהרני. **וְהוּא רוֹכֵב בְּעֶרְבוֹת מִבְּהֵימִי.**

ומשרה שכינתו במקדש
הנמצא בדרום. **וַיּוֹשֵׁב בְּחֲדָרֵי תֵימָן כְּבָבִי.**

ובהמ"ק המונקה הוא בגבול
בנימין, והוא צל ל"צח" (ה). **בְּגִבּוֹל בְּנִימִין בְּצִלְצַח לְנָקִי:**

□ תיאור על חיות הקודש ומעשה מרכבה.

וְרָגְלֵי הַחַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ אֲשֶׁר בְּמִישׁוֹר עֶרְבוֹת חיות הקודש ברקיע השביעי

וְעַד לְמַעְלָה לְמַעְלָה רְבוֹת שגובתן הוא ככל הרקיעים יחד

וְסִלְסוּל שְׁבַח לְבָרוּךְ מִמְּקוֹמוֹ מְרֻבּוֹת.

וּפּוֹרְדוֹת לְהַעֲבִיר תְּפִילָּה וּפּוֹתְחוֹת כְּנַפְיָהּ וּמְשִׁיקוֹת סְלִיחָה סגורות בפני החטאים

לְהַצְדִּיק בְּמִשְׁפָּט אֱלֹפִי רְבּוֹת (ישראל)

כְּמִרְאֵה בְּזָק רְצוֹת כהבזק אש בכבשן

וּמִרְאוֹת תְּמוּנַת דְּמִיּוֹן כדי שלא יראו דמוות עליונה

וּמִטְּיֹפּוֹת כְּנָפַת רִשְׁפֵי שְׁלֵהָבוֹת זיעתן אש נוטפת

לְהַעֲשׂוֹת נְהַר דִּינֹר אֵשׁ לְהַבֹּתָּ וּמִשֵּׁם נוֹבַע נְהַר הָאֵשׁ הָעֲלִיּוֹן :

וְעַל רְאִישֵׁיהֶם נָמוּי בְּמוֹרָא. דְּמוֹת רְקִיעַ בְּקִרְחַ הַנּוֹרָא. וְשָׁמַי מְעוֹנָה מְקוּם מַה נּוֹרָא ^(שְׂכִינָה). וְשָׁם אֵתָּו שָׂרָא נְהוֹרָא ^{אוֹר} וּמִמַּעַל לְרְקִיעַ בְּאֶבֶן יְקָרָה. בְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר כִּסָּא ^{כְּסֵא} תַּפְאָרָה. וּבֹו יוֹשֵׁב עוֹשֶׂה אֲזָרָה ^{תְּקִיבָה}. חוֹצֵב מִפְּיֹו תַלְמוּד תּוֹרָה. וּמִשֵּׁם שׁוֹמֵעַ שׁוֹעֵת עֲתִירָה ^{תְּפִילָה}. וּמִיִּמִּינוּ אֵשׁ דָּת בְּתוֹרָה: ^{כְּתוּר}

□ החלונות שדרכם נכנסת התפילה ומשם יוצאים הסגורים שמכתירים לקב"ה בתפילות ישראל, וכשהמלאכים אומרים ג"פ 'קדוש', הקב"ה נותן מהם ב' לישראל ואחד לעצמו.

וְשָׁם בִּימִין יֵשׁ חַלּוֹנוֹת. בְּצַד רְאִישֵׁי הַכְּרוּבִים בְּמְעוֹנוֹת. כִּי דָרָךְ אוֹתָן הַחַלּוֹנוֹת. יֵאֲזִין תַּפְלוֹת וַיִּקְשִׁיב תַּחֲנוּת. פְּעָמִים פְּתוּחוֹת וּפְעָמִים צְפוּנוֹת ^{סְגוּרוֹת}.

בְּכֵן עֲתִים הֵם לְהַתְּעַנּוֹת. בְּעֵת רְצוֹן לְהַפְתִּיחַ וּלְהַעֲנוֹת. וּכְשִׁיחֲפִיץ רְחוּם לְשַׁעוֹת וּלְעַנּוֹת. יִגְזֹר וַיִּפְתַּח אוֹתָן הַחַלּוֹנוֹת. וַיֵּצְאוּ בָּם אֶלֶף וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת. הַמְּלִיצִים וַיִּשָּׂר מִשְׁפָּט לְנֵאוֹת. וַיִּקְבְּלוּ תַפְלוֹת מְלָבוֹת בָּאוֹת. וַיִּתְּנוּם בְּרֵאשׁ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת. בְּכֶתֶר וְנִזְר בְּרֵאשׁוֹ לְהִרְאוֹת. עֲשׂוֹת בְּמוֹ לְטוֹבָה אוֹת. בַּיּוֹם תִּרְוַעָה מוֹפֵת לְהִרְאוֹת. וְאִז אֱלִים יִשְׁלְשׁוּ קִדְשׁוֹת. שְׁתֵּים לְעַם קְדוֹשׁ מִתְּפָרְשׁוֹת. וְאַחַת בְּרֵאשׁ קְדוֹשׁ מִקְדֵּישׁוֹת. וְקְדוֹשׁ בְּכָל מִינֵי קִדְשׁוֹת. וּמִיָּדוֹ נָתַן שְׁתֵּי קִדְשׁוֹת. וַיִּקְדֵּשׁ בְּאַחַת מִשְׁלֵשׁ קִדְשׁוֹת. וַיַּעֲרֵב לוֹ מִלְּמַטָּה שְׁלֹשׁ תְּקִיעוֹת.

בְּמוֹ מִלְּמַעְלָה שְׁלֹשׁ קִדְשׁוֹת:

חזן: כַּפְתוֹב: וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר:

קהל: קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יי צְבָאוֹת מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

חזן: אִזּוּ בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אֲדִיר וְחֹזֵק מִשְׁמִיעִים קוֹל,

מִתְנַשְּׂאִים לְעַמַּת עֲרָפִים לְעַמַּתָּם בְּרוּךְ יֵאמְרוּ.

קהל: בְּרוּךְ כְּבוֹד יי מִמְּקוֹמוֹ:

חזן: מִמְּקוֹמָךְ מְלַכְנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ, בִּי מַחְפִּים אֲנַחְנוּ

לָךְ. מְתֵי תִמְלֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁפּוֹן.

תִּתְגַּדֵּל וְתִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם עִירְךָ, לְדוֹר וָדוֹר וּלְנִצְח

נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאִינָה מְלִכּוֹתֶךָ, כַּדְּבַר הָאָמּוֹר בְּשִׁירֵי עֵזְרָה

עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צְדָקָה:

קהל: יִמְלֹךְ יי לְעוֹלָם, אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר, הַלְלוּיָהּ:

פתיחין הארון

ש"ץ: לְדוֹר וָדוֹר נִגִּיד גְּדֻלָּךְ, וּלְנִצְח נְצָחִים קִנְיַתְךָ נִקְדִּישׁ,

וְשִׁבְחְךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יִמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד, בִּי אֵל מְלֹךְ

גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אֲתָה.

מלא כל הארץ כבודו: ג'פ מוסיפים כאן: וחיות בושרות מראיהו כנגחלי אש: בחל סובלות כס. אש אכלה אש: נסתמות גויותיהו ברשפי לבת אש: נאם הדבור משמע. הנתו באש: יסבלו סבל. נזלים על ראשיהם אש: יעיר לז לז. ולא נשקעת האש: משלחים יד שרפים. תחת כנפי אש: משלכים בכנפיהם. גחלי להבות אש: נפזרות למקום רשעים. להכניעם באש: נאלחים כמו. כדונג מפני האש: בית לחשמה. מראה כמראית אש: כנגה סביב. כקשת בענן אש: רצוא ושוב החיות. דאות באנפי אש: רוחשות ברוך כבודו. בלהק יקודי אש: שעונות במאמצי רם שכינתו באש: שואגות כארי קול בלהק אש: מואחד כתר בפלל. בית יעקב אש: משביעו שרף. לוחט שביב אש: ומזדעזעים חילי מרום. משלהבי אש: ומרעש מתגלגלים. נלגלי כס אש: אף רקיעים אחזתם. חרדת אש: אז ישלשו בקדש. לנשפט באש: לשמאל ולקמיו. שני שרפי אש: לואטים הרגל. מלהזכיר עגל אש: אגא עזוז וגבור. נערץ בכתי אש: אליך העל שעוע לוקחי דת אש: מפעל הר מור. נעקד עלי עצים ואש: מצוקה ננצל. מחדרת עצים ואש: נא אם חטאה נמשכה. וכערה כאש: נחומיק יגלו. בשבתך על כסא אש: והכסא יפגיע. לרוכב בכרבת אש: ויושר יליצו בעדנו חיות אש:

ברוך כבוד יי ממקומו: ג'פ מוסיפים כאן: אהד קדוש. אש אוכלה אש: בושרות טוענות כסא. מראיהו כנגחלי אש: גאותך במחנה רעש: ואחר הרעש אש: דוגמת שנגך. קעיו חשמל מתוך האש: הלא בהראותך. נחת זרועך באש: ונחתו וימסו משנאיך. כדונג מפני האש: זעו מיום תקע. חרדי דברך באש: חלים ורועדים מדינה. נשפט באש: טעמם יכון כטרטר. נתון על האש: יחשב מעוט חלבם ודמם. כניחוהו מו האש: כשר מעש איתו. מגל מאש: ליום צרה יעמד. לבאי במים ובאש: מערכת ערה. ובידו מאכלת ואש: נניו בה ונצלו ממדורת עצים ואש: קעו אחריך בדברך. נבחיית עמוד אש: עזא אהבתם תזכר. רשפיה רשפי אש: פלאיך ידע תשבי. יחדך בענית אש: צועקך גם היום תענה. הוגי דת אש: נקא לעירך. אשר היתה לשרפת אש: רצף שכנך בתוכה לכבוד סביבה חומתי אש: שענה שועת עמך. בית יעקב אש: תשכלל היכל קדשך מהרה ואל תתיאש: תמימיה מילכו: כמלאכי רוח משרתי אש:

	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. דָּגוּר מֵעֶפְרוֹת. נִכְשַׁל בְּעֵבְרוֹת. יוֹבֵל לְקִבְרוֹת.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	נִסְגָּר בְּמִסְגְּרוֹת. נוֹפֵל בְּמַהְמָרוֹת. וְגוֹזֵר בְּגִזְרוֹת.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. וְנִכְאָב בְּחַלְיוֹ. וְנִגְרַע תְּלִיוֹ. וְנוֹסֵף בְּכִיוֹ.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	וַיִּגְוַע וַאֲיוֹ. וְלֹא דִיוֹ. לְמִשְׁפֵּט יִבִּיאוֹ.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. חוֹנֵף וְתוֹעָה. אֲוִילֵי רוּעָה. סוֹעֵר וְסוֹעָה.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	לְטָרְפוֹ גוֹעָה. בְּסִגּוֹר צוּעָה. כִּיּוֹלְדָה יַפְעָה.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. יִהִיר בְּזֶדוֹן מְגֵרָה מְדוֹן. בְּחִיּוֹ נְדוֹן.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	בְּמוֹתוֹ לְאַבְדוֹן. רוּחוֹ יְדוֹן. וַיִּדַע שְׂדוֹן.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. לְבוֹ יִמָּס. זוֹעֵק חֲמָס. חֶסֶד לְמָס.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	עַל נַעֲמָס. כְּטִיט נִרְמָס. וְכַדוֹנֵג נָמָס.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. נִשְׁוִי טוֹבָה. בְּעֶצֶב לְהַעֲצָבָה. תַּחְרוֹת וְאִיבָה.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	אֲלֵיו קְרוּבָה. בְּרַב חוֹבָה. יִהְיֶה לְחֶרְבָה.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. עֲלוֹב וְשֹׁפֵל. בְּחֶשֶׁךְ מְאֹפֵל. עֲוֹנוֹ מְכַפֵּל.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	חֶטְאוֹ מְטַפֵּל. בְּגִלְלוֹ יִשְׁפֵּל. מְגַבְהוֹ נִפְּל.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. צְפוּי אֲלֵי חֶרֶב. בְּכִקָּר וּבְעֶרֶב. מִקָּר וּמִחֶרֶב.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	יִזְרַב וַיִּשְׁתַּרֵּב. נִכְרַת מִקָּרֵב. מוֹת לוֹ מְאַרֵּב.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. רַחֲמָיו שְׁחוּתִים. מְדוּתָיו פְּחוּתִים. דְּרָכָיו תַּחְתּוּתִים.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	פִּשְׁעָיו חֲרוּתִים. וְחִיתוֹ לְמַמְדִים. כְּבִקְרֵי רַפְתִּים.
	מֶלֶךְ אֲבִיוֹן. תוֹחַלְתוֹ נִכְזָבָה. תַּקְוָתוֹ נַעֲלָבָה. גּוֹיְתוֹ נִרְקָבָה.
וְאִיךְ יִמְלֹךְ:	נִשְׁמָתוֹ נִכְאָבָה. נִשְׁבֵּר וְנִשְׁבָּה. מְלַהֵט הַיּוֹם הַבֹּא.

מעשה ברבי אמנון ממגנצא טאר ורויט

מעשה ברבי אמנון ממגנצא שהיה גדול הדור ועשיר ומיוחס ויפה תואר ויפה מראה, והחלו השרים וההגמון לבקש ממנו שיהפך לדרתם, וימאן לשמוע להם. והיה כדברם אליו יום יום, ולא שמע אליהם, ויפצר בו ההגמון.

ויהי כהיום בהחזיקם עליו, ויאמר: "חפץ אני להיוועץ ולחשוב על הדבר עד שלושה ימים", וכדי לדחותם מעליו אמר כן. ויהי אך יצא ממת פני ההגמון שם הדבר ללבו על אשר ככה יצא מפיו לשון ספק, שהיה צריך שום עצה ומחשבה לכפור באלהים חיים.

ויבוא אל ביתו ולא אבה לאכול ולשתות ונחלה, ויבואו אליו קרוביו ואוהביו לנחמו וימאן להתנחם, ויבך ויתעצב אל לבו.

ויהי ביום השלישי בהיותו כואב ודואג וישלח ההגמון אחריו. ויאמר לא אלך. ויוסף עוד הצר שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה, וימאן ללכת אליו. ויאמר ההגמון: "מהרו את אמנון להביאו בעל כרחו".

וימהרו ויביאו אותו. ויאמר לו: "מה זאת אמנון, למה לא באת אלי למועד אשר יעדת לי, להיוועץ ולהשיב לי דבר ולעשות את בקשתי?" ויען ויאמר אמנון: "אני את משפטי אחרוני, כי הלשון אשר דבר ותכזב לך דינה לחתכה", כי חפץ היה רבי אמנון לקדש את ה' על אשר דבר ככה. ויען ההגמון ויאמר: "לא, כי הלשון לא אחתוך, כי היטב דברה, אלא הרגלים אשר לא באו למועד אשר דברת אלי אקצץ" ואת יתר הגוף אייסר.

ויצוו הצורר ויקצצו את פרקי אצבעות ידיו ורגליו, ועל כל פרק ופרק היו שואלים לו: "התחפוף עוד, אמנון, להפך לאמונתנו?" ויאמר: "לא".

יהי ככלותם לקצץ ציווה הרשע להשכיב את רבי אמנון במיטה וכל פרקי אצבעותיו בצידו, וישלחהו לביתו. הכי נקרא שמו רבי אמנון, כי האמין באל חי וסבל על אמונתו ייסורין קשין מאהבה, רק על הדבר שיצא מפיו.

אחר הדברים האלו קרב מועד והגיע ראש השנה ביקש מקרוביו לשאת אותו לבית הכנסת עם כל פרקי אצבעותיו המלוחמים ולהשכיבו אצל שליח ציבור ויעשו כן.

ויהי כאשר הגיע שליח ציבור לומר הקדושה: "והיות אשר הנה" אמר לו רבי אמנון: "המתן מעט ואקדש את השם הגדול", ויען בקול רם: "ובכן לך תעלה קדושה", כלומר שקידשתי את שמך על מלכותך ועל ייחודך, ואחר כך אמר: "ונתנה תוקף קדושת היום", ואמר: "אמת כי אתה דיין ומוכיח", כדי להצדיק עליו את הדין, שיעלו לפניו אותן פרקי ידיו ורגליו, וכן כל העניין. והזכיר: "וחותם יד כל אדם בו ותפקוד נפש כל חי", שכן נגזר עליו בראש השנה.

וכשגמר כל הסילוק נסתלק ונעלם מן העולם לעין כל ואינו כי לקח אותו אלהים. ועליו נאמר: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך".

אחר הדברים והאמת אשר העלה רבי אמנון ונתבקש בישיבה של מעלה, ביום השלישי לטהרתו, נראה במראות הלילה ולימוד לו את הפיטס ההוא, "ונתנה תוקף קדושת היום", ויצו אותו לשלוח אותו בכל תפוצות הגולה להיות לו עד וזיכרון. ויעש הגאון כן.

קיצור מנהגי הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים

מסיימים 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט' ומוסיפים 'זכרנו' ו'מי כמוך' 'וכתוב' ו'בספר חיים'.

בכל הימים שבין ר"ה ליום הכיפורים מרבים בסליחות בהשכמה, ואבל אינו עובר לפני התיבה בימים אלו. אומרים 'אבינו מלכנו' שחרית ומנחה, (ללא פתיחת הארון) אין כופלים 'לעילא' בקדישים. ומוסיפים ב'מי שברוך' של העולים לתורה 'ויכתבהו בספר החיים'.

צום גדליה - עוטפים את ספר התורה במעיל שחור, אומרים אל ארך אפים (גם כשחל ביום א' או ד'), 'שומר ישראל' בתחנון שחרית ומנחה. משכימים לסליחות כבשאר ימי התשובה, והפזמון נאמר בניגון פזמוני התעניות (צום גדליה, עשרה בטבת, תענית אסתר, ויש נוהגים לנגנו גם ב'מלאכי רחמים').

שבת שובה - ניגוני ימים נוראים כבשאר שבתות אלול (השכיבנו, 'דאמירן בעלמא', קדיש שלם של מוסף, 'והוא רחום' של מוצאי שבת). 'המלך הקדוש' ב'מגן אבות'. בשחרית אומרים יוצר אופן וזולת. (ברוב קהילות אשכנז אין אומרים 'אלהיכם' בשבת שובה). לפני קריאת התורה של שחרית הרב דורש בהלכה פלפול ואגדה. מפטירין 'שובה ישראל' ללא פסוקי מיכה. מזכירים נשמות. אין אומרים 'שיר היחוד' (אלא אם כן השבת צמודה לראש השנה), אין אומרים 'צדקתך', אך אין מנגנים קדיש מיוחד כבשאר ימים שאין אומרים 'צדקתך'. אם שבת שובה נפרדת מראש השנה, אין אומרים במוצ'ש 'ויהי נועם' ו'אתה קדוש'.

כפרות - הזמן המשובח בעלות השחר של עיו"כ, אך אם יש חשש שתפסל השחיטה מחמת עייפות ועומס השוחטים, או כל סיבה אחרת. אפשר לעשות אותם בכל שאר ימי עש"ת, ואף בהושענא רבא. המנהג לעשותם על תרנגולים, (המנהג נחלש בדור האחרון בגלל מחסור בתרנגולים ולאחר מכן בוטל בגלל גזירת השחיטה). סדר הכפרות - ראה במחזור יום כיפור. (אך יש לציין שבהרבה מקומות באשכנז נהגו להתחיל מ'אילים מדרך פשעם' ולא מ'בני אדם יושבי חושך וצלמות'). מנהגי עיו"כ והלאה - ראה במחזור ליום הכיפורים.

תושלב"ע

תוכן העניינים

הנוסח בארשת - לקול תרועתנו או תקיעתנו ◊ בראש השנה אין אומרים 'והחיות ישוררו' ◊ בפי ישרים לימים נוראים משנים את הסדר ◊ ברכת 'לשנה טובה תכתב' ◊ אמירת 'ארשת שפתינו' בראש השנה שחל בשבת ◊ שינוי סדר פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בחזרת הש"ץ של היום השני ◊ סדר הפיוטים המסודרים לחזן וקהל ◊ מצנפת לבנה בתפילות הימים הנוראים.

הנוסח בארשת - לקול תרועתנו או תקיעתנו

כתבו הראשונים, שב'ארשת שפתינו' של מלכיות, אומרים 'לקול תרועתנו' מכיון שתוקעים שם גם שברים וגם תרועה, ממה נפשך אחת מהם היא התרועה. משא"כ בזכרונות שיש רק שברים, ובשופרות שיש רק תרועה, ואין באחד מהם וודאי תרועה - אומרים 'לקול תקיעתנו'. (תשב"ץ קיט, מנהגים דבי מהר"ם עמ' 44, מהר"ל רח"ץ, סדר טרוויז, מנהגים בידידיש ודברי קהלת).

בראש השנה אין אומרים 'והחיות ישוררו'

כן כתבו כמה ראשונים (תשב"ץ קיט, מהר"ל רפ"א, סדר טרוויז, מחזור וורמיישא, מנהגים בידידיש, נוהג כצאן יוסף, סידור יעבץ). ובטעם הדבר כתב דברי קהלת: אנו סומכים על חולין צא: שאין מלאכי השרת אומרים שירה עד שיאמרו ישראל, וכיון שישראל אין אומרים שירה, לכן גם המלאכים אין אומרים. אבל יש כמה ראשונים ובראשם התוס' ערכין י שכתבו לאומרו. וטעמם כיון שהמלאכים אומרים שירה בראש השנה גם אם ישראל לא אומרים, ועוד שהקדושה של יוצר היא סיפור דברים בעלמא ואפשר לאומרה גם לו המלאכים לא היו שרים.

בפי ישרים לימים נוראים משנים את הסדר

בכל שבתות ומועדי השנה אומרים 'בפי ישרים' בסדר הרגיל שראשי התיבות של "ישרים, צדיקים, חסידים, קדושים" הם "יצחק", וראשי התיבות של "תהלה, תתברך, תתרום, תתקדש" הם "רבקה" בסירוס אותיות ("הברק"). אך בראש השנה ויום כיפור משנים הסדר ומסדרים באותיות 'רבקה' לפי הסדר הנכון. וכתבו הראשונים שזה להזכיר זכות עקידת יצחק. (ר"ש מגרמיישא, ארחות חיים, מהרא"ט, לבוש). ובדברי קהלת ביאר שיצחק לבדו אינו מורה על יצחק אבינו, כיון שגם מחבר הפיוט נקרא יצחק, אבל כשמוסיפים לצידו את רבקה, מוכח שמדובר על יצחק אבינו.

ברכת 'לשנה טובה תכתב'

בטור כתב שמברכים זה את זה 'תכתב בשנה טובה', וכתב מהר"א אזולאי שלא יאמר 'תכתב לשנה טובה' שהוא ראשי תיבות 'תלט' - קללה. באליה רבה מוסיף 'ותחתם' על פי מעגלי צדק. והטעם מכיון שהצדיקים נחתמים לאלתר ביום ראש השנה - מברכים שיהיה כמו הצדיקים ויחתם בראש השנה. והמנהג באשכנז בכל הדורות היה לברך רק 'תכתב' ולא 'ותחתם'. (מנהגי מהרא"ט, רמ"א, הגר"א, נוהג כצאן יוסף, סידור יעבץ, מנהגות וורמיישא, ומנהגים דק"ק וורמיישא, מנהגי אמשטרדם, דברי קהלת), ובביאור הגר"א מבאר הטעם, שכל מה שאמרו בגמ' שג' ספרים נפתחים בראש השנה, צדיקים נכתבים לאלתר לחיים ורשעים לאלתר למיתה, ובינונים תלויים עד יום הכיפורים, כל זה הוא רק לעניין חיי העולם הבא, אבל לעניין חיי העולם הזה בשנה הנכנסת נאמר בגמ' 'הכל יודינים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביום הכיפורים'. ולכן בכל תפילות עשרת ימי תשובה חוץ מתפילת נעילה - אנו מתפללים רק על הכתיבה ולא על החתימה. ולכן אין להוסיף בראש השנה 'ותחתם'.

מזה נגזר המנהג לברך בעשרת ימי תשובה "חתימה טובה", ובליל כיפור "לשנה טובה תחתם". אך אלו שמברכים "לשנה טובה תכתב ותחתם" אינם יכולים לברך "חתימה טובה" לאחר ראש השנה, כיון שכבר נחתמו בראש השנה לשיטתם, ולכן מברכים "גמר חתימה טובה". (וכן אינם מברכים "לשנה טובה תחתם" בליל כיפור).

אמירת "ארשת שפתינו" בראש השנה שחל בשבת

בדרכי משה כתב בשם המהרי"ל שאומרים ארשת אפילו בשבת, אך ספר המנהגים (מהרא"ט) כתב שאין אומרים אותו בשבת. וכתב שו"ת יפה נוף (קט) "אף על פי שכתב הרמ"א שין לומר, אך לפי המנהג שראיתי בכל מקומות שבאשכנז המנהג לאומרו, וטעמא דמסתבר הוא שאין זה דרך תפילה שמתפלל שיקשיב הקב"ה לכל תקיעתנו, אלא שמתפלל על סדר מלכיות זכרונות ושופרות וברכות שיקובלו ברצון, כדמשמע הנוסח: ארשת שפתינו יערב לפניך דהיינו התפילה.

וכן נהגו באשכנז (מהרי"ל, מנהגים ביידיש, מנהגי פיורדא (שעשו פשרה שרק הציבור אומרים אך הש"ץ אינו חוזר אחריהם בקול רם ככלל שנה), מנהגים דק"ק וורמיישא, מנהגות וורמיישא, מקור חיים לחות יאר, נוהג כצאן יוסף ומנהגי פרנקפורט-פרידבורג).

שינוי סדר פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בחזרת הש"ץ של היום השני

במוסף של היום השני של ראש השנה (או ביום הראשון כשחל בשבת), אומרים את הפיוט "אהללה אלקי" שבו מסודרים פסוקי המלכיות זכרונות ושופרות בצורה שונה: במקום קבוצת שלושה פסוקי תורה, קבוצת שלושה פסוקי תהלים, וקבוצת שלושה פסוקי נביאים - מופיעים הפסוקים בסדרות של פסוק תורה, פסוק כתובים, פסוק נביאים, ושוב פסוק תורה נביאים וכתובים פעם שניה ושלישית.

ובמהרי"ל מביא ש"שאל הרב רבי זעלמלין מאירפורט את פי מהר"י סגל, מפני מה יסד הפייט בקרובץ ביום שני פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אחרים ממה שאומר הציבור בלחש. והשיב שהוא שאל גם כן למהר"ש והשיב לו דאתא לאשמעינן דאם אומר אדם פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אחרים נמי יצא. ואתי נמי שפיר דאתא לאשמעינן דנמי יצא אם אמר פסוק אחד של מלכיות ואחד זכרונות ואחד שופרות וכן ג' פעמים. ואני שוב מצאתי כן בפירוש אחד ישן וזה לשונו: אל תתמה שתפס לו מקראות שאין אנו קורין בראש השנה, שחכמים הכשירו כל המקראות שיש בהן מלכיות לצאת בהן ידי חובתן שעשרה פסוקי מלכיות כולם כשרים להזכירם ובכולם יוצא אדם ידי חובתו ובלבד שלא יהיו של פורענות עכ"ל. וכתב מחזור וויטרי "העם נהגו לומר עד 'תמלך בכבוד' ואחר כך מתחילין התקיעתא של פיוטין, אבל ר"י הלוי מ"כ תיקן לסיים הפסוקים קודם שיתחיל התקיעתא, כי התקיעתא אינם כתובים המקראות כסדר של תורה ושל נביאים ושל כתובים.

ראבי"ה (תקלו) "ובסדר תקיעות של יום ב' סידר הפייט לכל הני קראי כחד כדפרישית, וכן סידר ביחד עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר ונאמר בחצוצרות וקול שופר הרעיו לפני המלך ה'.

אמירת 'חי וקיים' בראש השנה ויום כיפור

בלבוש (תקפד) כתב "שאין אומרים בראש השנה ויום כיפור זולת ו'חי וקיים', 'אל נא', שכל אלו הם שירות ואין אומרים שירה בראש השנה ויום הכיפורים, כמו שיתבאר בסמוך גבי הלל". (ובהמשך שם משמע שאומרים הפיוט 'אתה הוא אלקינו' למנהגם, אך לא מסיימים את סופו 'חי וקיים').

וכתב שם **אליה רבה**: "ברוקח כתב שאין אומרים הלל לפי שכתוב בו 'כי חילצת נפשי ממות והיום הוא יום הדין, ולכך לא יסדו הפייטנים לומר בראש השנה ויום כיפור 'חי וקיים' נורא ומרום וקדוש' שלא נאמר חי לקב"ה כל זמן שאין שייך לומר בנו 'חי'. וצריך עיון הא נהגים לומר חי וקיים! ואפשר לדחוק בלבוש דכוונתו על יוצר שאומרים תמיד אחר 'חי וקיים', אבל ברוקח אי אפשר לומר כן".

וכן כתב במנהגי מהרא"ק, ומצוטט כלשונו במהרי"ל: "מה שלא יסד הפייט לומר 'חי וקיים' בקרובץ דראש השנה, משום שבסדר ואתחנן כתוב אחד אומר 'השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש...', ובפסוק ראשון לא נאמר "אלקים חיים" אלא כך הטעם, לפי שבאותו פסוק שנאמר בו 'אלקים חיים' מסיים נמי 'כמונו ויחי'. כלומר: מתי שקראת אותנו חיים, גם כן אנו קוראים אותך אלקים חיים. ובראש השנה אנו תלויים ועומדים עד יום הכיפורים.

אלא טעמא אחרת איתא בגמרא שמשיב הקב"ה למלאכי השרת "אפשר המלך יושב על כסא דין וספרי חיים ומתים לפניו פתוחים וישראל יאמרו שירה?

במחזורים הישנים בתקופת הראשונים לא היה פיוט 'חי וקיים' לא באשכנז-ריינוס, ולא באושטרייך, אלא במחזורי צרפת בלבד. ובהמשך אימצו בני פולין את נוסח צרפת בזה (ע"פ מאמרו של ר' ישראל פלס בירושתנו חלק ב' 'הגיוון במנהגי צרפת').

גם בפרשבורג נהגו לדלג את הפיוט "אתה הוא אלקינו בשמים ובארץ".

סדר הפיוטים המסודרים לחזן וקהל

בהמשך למאמר הקודם על 'אתה הוא אלוקינו בשמים ובארץ', כאן המקום להעיר על הפיוטים שנתקנו לאמירת חזן וקהל, ואמירתם השתבשה בימינו בכמה מקומות. וביניהם הפיוט הנ"ל, וכן פיוט "האוחז", "לא-ל עורך דין", ודומיהם. המעיין בפיוט יראה לכל אורכו שהאמירה המשובשת גם משבשת את הבנת הפיוט ומסרסת את משמעותו. ובשורות הבאות נעבור על כמה דוגמאות:

פיוט 'האוחז' (כפי שמכונה בכל ספרי המנהגים, ובימינו מכונה "וכל מאמינים" מהטעם הנ"ל) בנוי באופן שהחזן אומר את מידותיו של הקב"ה והקהל מסכימים לדבריו ומחזקים אותם.

ולכן כשהחזן אומר "האוחז ביד מידת משפט" עונים הקהל "שהוא אל אמונה", וכן אומרים על "הבוהן ובודק..." - "שהוא בוהן כליות". ועל "הגואל ממוות" - "גואל חזק", "הדן יחיד" - "דיין אמת", "אהיה אשר אהיה" - "היה הווה ויהיה", "הודאי שמו" - "ואין בלתו", "הזוכר למזכיריו" - "זוכר הברית". "החותך חיים" - "חי וקיים". "הטוב ומטיב" - "טוב לכל". "היודע יצר" - "יוצרם בבטן". "הכל יוכל" - "כל יכול", "הלן בסתר" - "לבדו הוא". "הממליך מלכים" - "מלך עולם". "הנוהג בחסדו" - "נוצר חסד". "הסובל" - "סולח סלה". "ועינו אל יראיו" - "עונה לחש". "הפותח" - "פתוחה ידו". "וחפץ בהצדקו" - "צדיק וישר". "הקצר בזעם" - "קשה לכעוס". "הרחום" - "רך לרצות". "ומשווה" - "שופט צדק". "התם" - "תמים פעלו".

נהנה ראינו לאורך כל הפיוט, איך שהקהל עונים ומחזקים את דברי החזן, ומשלימים אותם. ואמירה משובשת שמחברת חצאי בתים שאינם קשורים זה לזה, מבלבלת ומסרסת את ההבנה והמשמעות של הפיוט. וכל זה ברובד הפשוט של הפיוט, על אחת כמה וכמה בעומק של הפיוט הזה שרמוזים בו הרבה

סודות, ובמנהגי מהרי"ל כתוב ש"לאחר סיום 'האחוז' היה מהר"י סג"ל שוחה ביותר והזכיר מה שהזכיר בכוונה גדולה. ושמעתי מעיד על מהר"ז ש"ז"ל שביקש ממהר"י סג"ל למסור לו ההזכרה הוא דאחר האחוז, כדי שיוכל גם כן הוא להזכיר בהיותו ש"ץ ולא רצה לגלות לו". והאריז"ל ביאר גם הוא כמה וכמה סודות מפיוט זה. (ומחמת זה נדפס הפיוט גם במחזורי הספרדים). והמשבש הפיוט יכול לפגום בסודות גדולים ועמוקים.

גם בפיוט שהזכרנו בקטע הקודם: "אתה הוא אלקינו", יש את אותו מבנה, ואותו שיבוש מצער, כל זוג ביטויים קשור זה בזה ומשלים זה את זה, ולהלן הפיוט: "אתה הוא אלקינו-בשמים ובארץ". "גיבור ונערץ-דגול מרבבה", "הוא שח ויהי-וצווה ונבראו". "זכרו לנצח-חי עולמים". "טהור עינים-יושב סתר" (משמעות של רואה ואינו נראה). "כתרו ישועה-לבושו צדקה". "מעטתו קנאה-נאפד נקמה". "סתרו יושר-עצתו אמונה". "פעולתו אמת-צדיק וישר". "קרוב לקוראיו באמת-רם ומתנשא". (כמאמר רבי יוחנן שבכל מקום שאתה מוצא גבורתו שם אתה מוצא ענוותנותו). "שוכן שחקים-תולה ארץ על בלימה".

בשני הפיוטים שהזכרנו רואים בצורה ברורה איך שיבוש האמירה מקלקל את הפיוט. אך יש פיוטים עמוקים יותר, שלא ניתן לראות כל כך בקלות את השיבוש, (כמו 'לאל עורך דין' שבקריאה טחית ניתן לחשוב ש"בוהן לבבות" דווקא מתאים ל"גולה עמוקות" או "דובר צדקות" ל"הוגה דעות" וכן הלאה). אך לפי המסורת ומבנה הפיוט רואים בבירור מה היתה כוונת הפייטן, ומכיון שפיוט זה נתקן ע"י רבי אלעזר הקליר שליהטה אש סביבותיו כשפייט את 'זהחיות', והאריז"ל כתב שכל פיוטיו על דרך האמת. על כן אין לנו אלא לומר את פיוטיו בצורה המדוייקת כפי שנמסרו לנו ולא לשנותם או לשבשם.

ההשערה הרווחת להסביר את מקור השיבוש הזה, הוא מהרצון של הציבור לומר את חלקו של הש"ץ. ולכן כשהש"ץ היה אומר האחוז, והציבור היו עונים "וכל מאמינים", היו מזדרזים לומר מיד גם את תחילת הקטע הבא "הבוהן", בתחילה אולי היה זה בלחש, ולאט לאט נהיה גם בקול רם. וכך נוצר המצב שהציבור תמיד עונים את חלקם וממשיכים את החצי הבא השייך לחזן. ומכאן השיבוש.

מצנפת לבנה בתפילות הימים הנוראים

בירושלמי (ר"ה א-ג) "בנוהג שבעולם, אדם שיודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים... אבל ישראל אינם כן - לובשים לבנים ומתעטפים לבנים". המשמעות של "מתעטפים" ניתן לבאר אותה על פי הגמ' במו"ק כד. "כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה" דהיינו כיסוי הראש כמבואר שם. ולפי זה יש לכסות הראש בכיסוי לבן. (ויש נוהגים להתעטף ב"נ בטלית לבנה, אולי גם משום הירושלמי הנ"ל).

בלקט יושר (עמ' 130) כתב: "רק מצנפת שש לבן היה על ראשו, ועל המצנפת היה לו בגד לבן שהולך סביב לראשו ורחבו ב' אצבעות, והיה קשור בעורף שלו, ועל המצנפת היה הטלית". וכן במנהגים דק"ק וורמיישא: "לובשין קיטל ומצנפת לבנה". ובמנהגי ברלין: "הציבור לובשים רק כובע לבן". מטה אפרים: "גם אין נוהגים לפשוט הכובע לבן שבראשו" (כשנכנס לביה"כ), וב'שמח משה' (פג) כתב: ד' בגדי לבן כנגד בגדי כהן גדול: קיטל, חגורה, מצנפת, טלית.

ובמנהגי ימים נוראים בשבע קהילות: "בימים נוראים ובהושענא רבה היו לובשים קיטל והייבל, חתן בשנה ראשונה לאחר נישואיו לבש הייבל בלבד" (הייבל הוא המצנפת הלבנה בלשונם).

בספר 'עלינו לשבח' (על ספר בראשית) מביא סיפור על בעל הנחל אשכול' בשם רבי יוסף וולף על הצלת ילד מידי הגויים, ושם מספר שכאשר בעל הנחל אשכול רצה לרגש את הילד ולהזכיר לו את טעם הימים הנוראים בבית הוריו, ולגרום לו לרצות לחזור הביתה, נכנס אל הילד "כשהוא לבוש בקיטל ובכיפה הלבנה של יום כיפור". ואכן מעמד נורא הוד זה, החזיר את הילד לחיק הוריו.